

MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta regionálního rozvoje a
mezinárodních studií

**Marocko-francúzska migrácia a jej
ekonomické dopady na Maroko**

Bakalárska práca

Autor: Natália Slugeňová

Vedúci práce: Ing. Zbyšek Korecki, Ph.D.

Brno 2015

Prehlásenie:

Prehlasujem, že som prácu: *Marocko-francúzska migrácia a jej ekonomické dopady na Maroko* vypracovala samostatne a všetky použité pramene a informácie uvádzam v zozname použitej literatúry. Súhlasím, aby moja práca bola zverejnená v súlade s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách v znení neskorších predpisov a v súlade s platnou Smernicou o zverejňovaní vysokoškolských záverečných prác.

Som si vedomá, že sa na moju prácu vzťahuje zákon č.121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzatvorenie licenčnej zmluvy a použitie tejto práce ako školského diela podľa § 60 odst. 1 autorského zákona.

Ďalej sa zaväzujem, že pred spísaním licenčnej zmluvy o využití diela inou osobou (subjektom) si vyžiadam písomné stanovisko univerzity, že predmetná licenčná zmluva nie je v rozpore s oprávnenými záujmami univerzity, a zaväzujem sa uhradiť prípadný príspevok na úhradu nákladov spojených so vznikom diela, a to až do ich skutočnej výšky.

V Brne dňa:

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som veľmi rada poďakovala vedúcemu bakalárskej práce Ing. Zbyškovi Koreckému, Ph.D. za ochotu a ústretový prístup, za cenné rady a pomoc pri písaní bakalárskej práce. Moja vďaka patrí tiež mojej rodine, ktorá ma po celú dobu písania práce podporovala.

Abstrakt

Bakalárska práca sa zaoberá medzinárodnou migráciou a remitenciami v kontexte marockej imigrácie do Francúzska. Maročania migrujú do Francúzska už od čias prvej svetovej vojny, najväčší rozsah mala migrácia v období 60-tych rokov minulého storočia. V súčasnosti stále najviac marockých migrantov putuje do Francúzska, z ktorého Maroko každoročne prijíma najväčší objem remitencií. V roku 2013 bol tento objem takmer 21,5 miliárd marockých dirhamov (približne 2,1 miliardy amerických dolárov). V práci bola prevedená analýza výpočtom korelačného koeficientu medzi remitenciami zaslanými z Francúzska a indexom ľudského rozvoja v Maroku. Zistená bola stredne silná závislosť. V návrhovej časti boli na základe poznatkov zistených v práci navrhnuté spôsoby lepšieho využívania rozvojového potenciálu remitencií.

Kľúčové slová

migračné teórie, remitencie, Maroko, Francúzsko, korelačná analýza

Abstract

Bachelor thesis is focused on international migration and remittances in the context of Moroccan immigration to France. Moroccans have been moving to France since the First World War and the most people migrated during the 1960s. Also in present is France main country of Moroccan immigration from which Morocco receives the highest amount of remittances. In 2013 this amount was almost 21,5 bilion moroccan dirhams (approximately 2,1 bilion dollars). In the bachelor thesis was made correlation analysis between human development index and remittances received from France. There was found moderate dependance. In the proposal part were suggested the ways of better use of remittances' potential according to knowledge ascertained in the thesis.

Key words

theories of migration, remittances, Morocco, France, correlation analysis

OBSAH

OBSAH.....	6
ÚVOD.....	8
CIEĽ A METODIKA PRÁCE	10
1 TEORETICKÁ ČASŤ.....	11
1.1 Teoretické prístupy k migrácii a remitenciám	11
1.2 Vybrané teórie migrácie.....	13
1.2.1 Sociologické teórie migrácie	15
1.2.2 Makroekonomické teórie migrácie	18
1.2.3 Mikroekonomické teórie migrácie.....	21
1.3 Remitencie.....	22
2 ANALYTICKÁ ČASŤ.....	25
2.1 Ekonomika Maroka.....	25
2.2 Vývoj marockej migrácie v kontexte migračných teórií.....	26
2.3 Marocká imigrácia do Francúzska	31
2.4 Remitencie v Afrike a v Maroku.....	34
2.4.1 Makroekonomický dopad remitencií	38
2.4.2 Mikroekonomický dopad remitencií.....	41
2.5 Index ľudského rozvoja (Human development index – HDI).....	43
2.6 Korelačná analýza	46
3 NÁVRHOVÁ ČASŤ.....	48
ZÁVER	52
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	54
ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK.....	63
ZOZNAM TABULIEK	64

ZOZNAM OBRÁZKOV	65
ZOZNAM GRAFOV	66
ZOZNAM PRÍLOH.....	67
PRÍLOHY	68

ÚVOD

Ľudia už po tisícky rokov migrujú v snahe nájsť a zabezpečiť si lepší život. Medzinárodná migrácia je v súčasnej dobe jedným z najdôležitejších faktorov ovplyvňujúcich ekonomické vzťahy medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami.

K jednej z najvýznamnejších emigračných krajín patrí Maroko, ktoré má obzvlášť významnú rolu v pracovnej migrácii do Európy, kde tvoria Maročania jednu z najväčších a najrozptýlenejších migračných komunít. Súčasnú marockú populáciu tvorí približne 33 miliónov ľudí, z ktorých viac než 3 milióny žije v západnej a južnej Európe (de Haas, 2014). Najviac marockých migrantov si vyberá za svoju cieľovú destináciu Francúzsko, ktoré malo v minulosti nad Marokom koloniálnu nadvládu. Obe krajiny spolu v súčasnej dobe udržiavajú priateľské vzťahy a Maročania migrujú za prácou do zahraničia už od polovice 20. storočia.

Migrácia je dôležitý socioekonomický proces, ktorý značne ovplyvnil rozvoj Maroka a tiež životné podmienky migrantov a ich rodín (de Haas, 2014). To dosvedčuje aj fakt, že viac než dve tretiny marockých domácností je ovplyvnených migráciou, pričom v týchto domácnostiach aspoň jeden člen žije, alebo v minulosti žil v zahraničí (Bartels a kol., 2015). V súvislosti s migráciou vystupujú do popredia peniaze zasielané migrantmi domov – remitencie, ktorých významné množstvo zasielajú marockí emigranti svojim rodinám a príbuzným späť do Maroka.

Nasledujúca práca sa zaoberá pracovnou migráciou Maročanov do Francúzska a jej predovšetkým ekonomickým dopadom na Maroko. V prvej časti práce je spracovaná rešerš základných pojmov spojených s migráciou a remitenciami a vybraných sociologických a ekonomických migračných teórií. Druhá časť práce je venovaná ekonomickej charakteristike Maroka s dôrazom kladeným na emigráciu a jej možné ekonomické príčiny. Proces marockej medzinárodnej migrácie je analyzovaný na pozadí migračných teórií, v bakalárskej práci je ďalej priblížená marocká imigrácia do Francúzska. Hlavnou časťou práce sú kapitoly venujúce sa významnému javu spojenému s migráciou – remitenciám, analýzou ich tokov do Maroka a ich mikroekonomickému a makroekonomickému dopadu. Na základe údajov

získaných z platobných rovnováh Maroka a štatistických údajov Rozvojového programu Organizácie spojených národov (UNDP) je vykonaná korelačná analýza medzi remitenciami zasielanými marockými migrantmi z Francúzska a marockým indexom ľudského rozvoja (HDI). Tretiu časť práce tvorí návrhová časť v ktorej sú poznatky zistené v bakalárskej práci doplnené o návrhy na lepšie využívanie rozvojového potenciálu remitencií.

CIEĽ A METODIKA PRÁCE

Cieľom práce je analyzovať toky remitencií z Francúzska do Maroka a vo vybraných ukazateľoch vyhodnotiť ich vplyv na Maroko v mikroekonomickom a v makroekonomickom kontexte. Súčasne sú analyzované migračné vlny v Maroku na pozadí uznávaných migračných teórií, napríklad teórie migračných sietí, teórie duálneho pracovného trhu, push/pull modelu a ďalších.

V teoretickej časti bakalárskej práce je prevedená literárna rešerš vybraných teórií migrácie, ktoré sú následne v praktickej časti aplikované na vývoj medzinárodnej migrácie v Maroku od obdobia prvej svetovej vojny. Pri spracovaní rešerše je využívaná dostupná zahraničná i tuzemská literatúra a internetové zdroje. Zároveň sú v teoretickej časti práce charakterizované základné údaje spojené s migráciou a remitenciami. Analytická časť práce pokračuje problematikou remitencií zasielaných marockými migrantmi z Francúzska do Maroka. V práci je prevedená korelačná analýza dvoch časových rád – remitencií zasielaných z Francúzska do Maroka a indexu ľudského rozvoja (HDI). Dáta pre analýzu boli získané z databázy Rozvojového programu OSN (vývoj indexu HDI) a platobných bilancií Maroka (remitencie zaslané z Francúzska do Maroka). Časové rady sú očistené od trendovej zložky výpočtom prvých diferencií a následne je použitím funkcie PEARSON v programe Excel vypočítaný Pearsonov korelačný koeficient. V návrhovej časti je použitá metóda dedukcie, ktorou sú na základe zhodnotenia doterajších výsledkov práce navrhnuté možné zlepšenia v oblasti využitia remitencií v Maroku. Dáta sú čerpané z kníh, odborných publikácií a internetu. Využívané sú i dáta z databázy Svetovej banky, Rozvojového programu OSN, marockej platobnej bilancie a francúzskeho štatistického úradu. V bakalárskej práci sú využívané slovenské, ako aj zahraničné zdroje.

Obmedzenie práce - pre účely korelačnej analýzy bolo možné získať podkladové údaje od roku 2005 do roku 2013, údaje z obdobia pred rokom 2005 a po roku 2013 neboli zodpovednými orgánmi zhromažďované a spracovávané, prípadne nebolo možné získať údaje z určitého roku pre oba ukazovatele (objem remitencií zasielaných z Francúzska do Maroka a index ľudského rozvoja).

1 TEORETICKÁ ČASŤ

1.1 Teoretické prístupy k migrácii a remitenciám

Andrlová a Dumont (2005, s. 49) vo Výkladovom slovníku migračnej terminológie definujú migráciu ako:

„Geografický pohyb osôb alebo skupiny osôb cez štátne hranice alebo v rámci územia jedného štátu. Jedná sa o pohyb populácie v najširšom slova zmysle, zahrňujúci akýkoľvek druh pohybu obyvateľstva z miesta na miesto, bez ohľadu na jeho dĺžku, rozloženie a motívy. Pojem migrácia preto zastrešuje pohyb uprchlíkov, vysídlených osôb, ekonomických migrantov, a tiež osôb cestujúcich za iným účelom, vrátane zjednotenia rodiny.“

Pod pojem migrácia nie je zahrnuté dochádzanie za prácou, cestovanie, či dočasná zmena bydliska (Vaněčková, 2009). Podľa základného členenia sa migrácia delí na *vnútornú* a *vonkajšiu*. Vnútna migrácia je charakterizovaná ako sťahovanie sa v rámci vyhradeného územia (najčastejšie štátu), pričom hranice tohto územia nie sú prekročené. Vonkajšia migrácia označuje sťahovanie sa s prekročením hraníc územnej jednotky (Jurčová, 2005). Bakalárska práca sa zaoberá medzinárodným pohybom osôb z Maroka do Francúzska, preto je pre ňu dôležitá predovšetkým charakteristika *medzinárodnej migrácie*.

Medzinárodná migrácia je definovaná ako pohyb osôb z krajiny pôvodu s úmyslom prechodného alebo trvalého usadenia sa v cieľovej krajine. Pri tomto pohybe dochádza k prekročeniu štátnych hraníc (Andrlová a Dumont, 2005). Organizácia spojených národov určila hranicu pre označenie migranta ako medzinárodného, ak jeho pobyt v zahraničí trvá dlhšie ako 1 rok (Vaněčková, 2009). Podľa údajov Populačnej divízie Organizácie spojených národov (UNPD) bolo v roku 2013 vo svete takmer 232 miliónov medzinárodných migrantov. Pre porovnanie bolo roku 1990 odhadovaných 154 miliónov migrantov. Podľa údajov z roku 1990 bol podiel medzinárodných migrantov na celosvetovej populácii 2,9 %, v roku 2013 sa však tento podiel len málo zvýšil na 3,2 % (UNPD, 2013).

Organizácia spojených národov (OSN) definuje migranta ako osobu, ktorá sa v zahraničí zdržuje viac ako jeden rok. Neberie pri tom ohľad na spôsoby (legálne či nelegálne) ani príčiny (dobrovoľne alebo nedobrovoľne) migrácie. Na základe tejto definície sa ľudia, ktorí cestujú na kratšie obdobie (napríklad turisti) nepovažujú za migrantov, pričom sú definované dva základné druhy pohybu, a to *emigrácia* – odchod osôb z určitého štátu s cieľom usadiť sa na území iného štátu a *imigrácia* – proces usídľovania sa imigrantov v cieľovej krajine (Andrlová a Dumont, 2005). Dôležitým pojmom v súvislosti s migráciou je *cirkulárna migrácia* – označuje migráciu obyvateľov, ktorí sa dočasne alebo natrvalo vrátili do krajiny pôvodu, prípadne migráciu opakovanú, kedy sa migranti opakovane (či cyklicky) vracajú do krajiny pôvodu a späť do cieľovej krajiny. Táto migrácia môže mať podľa Medzinárodnej organizácie pre migráciu (IOM), Globálnej komisie pre medzinárodnú migráciu, či Európskej komisie väčší význam pre rozvoj, pričom môže efektívnejšie pomáhať znižovať chudobu než trvalé presídlenie sa do cieľovej krajiny. Dočasní migranti majú silné puto k zdrojovej krajine, pretože tam obvykle zanechali svoju rodinu a majetok a majú tendenciu posielat' domov väčšiu časť svojich zárobkov. Migranti počas návratu domov predávajú svoje skúsenosti. Výskum cirkulárnej migrácie je však skomplikovaný nedostatočným množstvom údajov o jej skladbe, rozsahu a dôsledkoch (Brázová a kol., 2011).

Keďže ekonomicky motivovaní migranti tvoria približne polovicu svetových migrantov, využitie migrácie k rozvoju menej bohatých krajín sa viaže práve na migráciu pracovnú, ktorou sa zaoberá bakalárska práca. Podľa Brázovej a kol. (2011) sú v súvislosti s pracovnou migráciou diskutované najmä otázky ziskov a strát na strane zdrojových a cieľových krajín známe ako *brain drain a brain gain*.

„Brain drain“ alebo odliv mozgov je termín, ktorý označuje odchod kvalifikovaného ľudského kapitálu na zahraničný pracovný trh. V súvislosti s ekonomickým dopadom „brain drain“ však vystupuje rada otázok, pretože podľa výsledkov štúdií, ktoré sa touto problematikou zaoberali, nemusí mať „brain drain“ len negatívny dopad na rozvoj zdrojových krajín. Straty spôsobené odchodom ľudského kapitálu do cudziny môžu byť vyvážené ziskami v podobe remitencií, spätnou migráciou, rastúcou motiváciou k štúdiu,

alebo vznikom nových obchodných sietí. Celkovo tak môžu zisky plynúce z emigrácie prevážiť nad stratami a „brain drain“ sa môže zmeniť v „brain gain“. Ako príklady „brain drain“ sú najčastejšie udávané migrácie odborníkov pochádzajúcich z rozvojových krajín, ktorí odišli za prácou do zahraničia a neskôr sa v ňom usadili (napríklad lekári) (Brázová a kol., 2011).

1.2 Vybrané teórie migrácie

Migrácia je široko podmienený proces, ovplyvnený mnohými vnútornými a vonkajšími faktormi, preto v súčasnej dobe neexistuje jednotná teória, ktorá by ucelene vysvetľovala jej príčiny, priebeh a dôsledky. Existuje však súbor teórií, ktoré vznikali osobitne a na základe odlišných prístupov k tejto problematike. Hoci sa všetky snažia o vysvetlenie príčin migrácie, dochádza v nich často k veľmi odlišným záverom (Brázová a kol., 2011). Podľa Drbohlava a Uhereka (2007) prevažnú väčšinu teórií migrácie netvoria teórie v pravom slova zmysle, ale jedná sa skôr o modely, prístupy, koncepty či perspektívy.

Tabuľka 1: Vybrané teórie migrácie

Sociologické	Ekonomické	
	<i>Makroekonomické</i>	<i>Mikroekonomické</i>
Push-pull model	Neoklasická ekonómia	Neoklasická ekonómia
Teória migračných sietí	Teória duálneho pracovného trhu	Nová ekonómia pracovnej migrácie
Teória transnacionálneho priestoru		
	Teória svetového systému	
	Inštitucionalizmus	
	Teória kumulatívnej príčinnosti	

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Bijak (2006)

Výskum migrácie má interdisciplinárny charakter. Napríklad *sociológovia* sa zaoberajú najmä dopadom migrácie na človeka a spoločnosť, *ekonómov* zaujíma vplyv migrácie na zamestnanosť a hospodársky rast v zdrojových a cieľových krajinách, *demografovia* skúmajú vplyv migrácie na vývoj a štruktúru populácie, *geografovia* sústreďujú svoj záujem na priestorové rozloženie migrantov, *právnici* analyzujú normatívne právne akty, ktoré upravujú postavenie migrantov, *etnológovia* si všímajú zvyky imigrantov

pochádzajúcich z rôznych kultúr a oblastí. Migráciou sa v súčasnosti zaoberá aj *psychológia, antropológia, pedagogika* či *politika*. Tento interdisciplinárny charakter medzinárodnej migrácie bude zrejme aj naďalej prekážkou pri snahe vytvoriť spoločnú teóriu migrácie (Štefančík, 2010). V bakalárskej práci je venovaná pozornosť vybraným ekonomickým a sociologickým migračným teóriám.

1.2.1 Sociologické teórie migrácie

Push/Pul model

Push/pull model vznikol v roku 1966 a jeho autorom je Lee, ktorý sa zaoberal faktormi determinujúcimi migračné rozhodnutie jednotlivca (Bijak, 2006). Faktory, ktoré ovplyvňujú migráciu sa delia na tzv. pull faktory (ktoré migranta do cieľovej krajiny priťahujú) a push faktory (ktoré spôsobujú emigráciu z krajiny pôvodu) (Procházková Ilinitchi, 2010). Podľa tohto modelu existujú vypudzujúce, negatívne push faktory, ktoré vedú ľudí k vyst'ahovaniu a zároveň priťahujúce, pozitívne pull faktory, ktoré lákajú k príchodu do cieľovej oblasti. Medzi najčastejšie uvádzané push faktory patria nízke platy, vysoká nezamestnanosť, hospodársky pokles, vyhnanie, prenasledovanie, diskriminácia, či vojna v zdrojovej krajine. K najvýznamnejším pull faktorom patria zjavné výhody plynúce z emigrácie, napríklad vyšší plat, rozvinutosť a prosperita, zjednotenie rodiny či mier v cieľovej krajine (Brázová a kol., 2011).

Obrázok 1: *Push-pull model podľa Leeho*

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Lee (1966)

V push/pull modeli sa podľa Leeho objavujú aj prekážky súvisiace s migračným pohybom, ktoré musí migrant prekonať. Príkladom môže byť vzdialenosť od domova, náklady spojené s cestou a kultúrne bariéry, napríklad neznalosť jazyka či rozdielny

spôsob života v cieľovej krajine (King, 2012). Push/pull model je možné použiť aj pri vysvetľovaní ďalších teoretických konceptov príčin migrácie (Štefančík, 2010).

Teória migračných sietí

V roku 1986 označil Taylor existenciu medziľudských migračných sietí ako jeden z významných pull faktorov (Bijak, 2006). Teória migračných sietí odpovedá prostredníctvom konceptu „siete“ na otázku „ako“ sa migrácia reprodukuje a udržuje, nezaobrá sa teda príčinami ani pôvodom migrácie. Medziosobné väzby migrujúcich v migračných sieťach prepájajú niekdajších a súčasných migrantov ako aj nemigrantov v cieľových a zdrojových krajinách, a to prostredníctvom spoločného pôvodu, príbuzenského či priateľského vzťahu. Migračné siete znižujú riziká a náklady migračného pohybu, čím zvyšujú jeho pravdepodobnosť. Zapojenie v sieťach znižuje u migranta náklady transakčné (k nim patria hlavne informácie, pomoc pri hľadaní práce a ubytovania, či pomoc v krízových situáciách), ako aj psychologické, keďže sa na novom mieste pobytu nachádzajú rovnaké kultúrne a etnické skupiny. Prítomnosť týchto skupín pomáha zmierniť pocit odcudzenia (Baršová a Barša, 2005). Existencia sietí sa môže stať samotnou príčinou migrácie, ovplyvňujú nielen destináciu migrantov, ale tiež ich počet a zloženie (Drbohlav a Uherek, 2007). Siete objasňujú koncentráciu etnických imigračných spoločenstiev v mestských štvrtiach a tiež ich koncentráciu v zamestnaniach s väčšinou nižším sociálnym statusom (Baršová a Barša, 2005).

Teória transnacionálneho priestoru

Myšlienka migračných sietí bola zovšeobecnená koncom 90-tych rokov Priesom a Faistom do teórie transnacionálneho priestoru (Bijak, 2006). Táto teória je vysvetľovaná tak, že v období globalizácie dochádza k zvýšeniu príležitostí k migrácii, a to vďaka dostupnejšej doprave a stále jednoduchšej komunikácii. Vďaka globalizácii sa vytvárajú permanentné transnacionálne priestory. Pre ľudí žijúcich v týchto transnacionálnych priestoroch už migrácia nie je jednorazový akt, ale stáva sa trvalou možnosťou. Emigranti udržiavajú kontakty vo svojej vlasti i napriek svojmu usídleniu sa v novej krajine. V budúcnosti sa môžu rozhodnúť buď vrátiť do krajiny pôvodu, alebo sa presťahovať inam (Baršová a Barša, 2005). Pojem „transmigranti“

označuje ľudí, ktorí žijú v transnacionálnom priestore (v priestore „medzi“ viacerými krajinami) transnacionálnym spôsobom života (Brázová a kol., 2011). Nie sú iba dočasnými návštevníkmi, ale začleňujú sa do ekonomiky a vzorcov bežného života krajiny, v ktorej žijú. Zostávajú pri tom však spojení s krajinou, z ktorej emigrovali, udržiavajú v nej svoje väzby, vstupujú do transakcií a ovplyvňujú v nej národné a lokálne dianie. Ich život teda závisí na väzbách cez medzinárodné hranice (Baršová a Barša, 2005). Existencia transnacionálnych priestorov podporuje tok remitencií a investícií, pričom remitencie sú v dnešnej dobe vnímané ako najviditeľnejšie meradlá a indikátory spojenia migrantov s ich domovinou (Brázová a kol., 2011).

Teória inštitucionalizmu

Massey a kol. skúmal v roku 1993 významnú rolu inštitúcií v procese migrácie prostredníctvom teórie inštitucionalizmu. Táto teória dopĺňa teóriu migračných sietí, rozširuje súbor subjektov podporujúcich migračný pohyb o rôzne inštitúcie. Najčastejšie sa jedná o ziskové podniky, humanitárne organizácie, nevládne organizácie a podobne. (Bijak, 2006). K imigrácii sa tiež viaže vznik čierneho trhu so sfalšovanými vízami a dokumentmi, s ilegálnym prevádzaním cez hranice, so sprostredkovaním nezákonných pracovných zmlúv medzi imigrantmi a zamestnávateľmi a pod. (Baršová a Barša, 2005). Podľa Bijaka (2006) môže byť teória inštitucionalizmu spájaná s inštitucionálnou teóriou v ekonómii a vytvoriť tak akýsi hybrid sociologických a ekonomických perspektív.

Teória kumulatívnej príčinnosti

Ďalším príkladom interdisciplinárneho teoretického prístupu je teória kumulatívnej príčinnosti sformulovaná Masseyom v roku 1990 (Bijak, 2006). Podľa tejto teórie je migrácia procesom, kvôli ktorému dochádza v cieľových aj zdrojových krajinách k socioekonomickým a inštitucionálnym zmenám. Tieto zmeny sa konajú vďaka mechanizmom rôznorodých spätných väzieb a v konečnom dôsledku migrácia nemení len migranta, ale aj prostredie v ktorom pôsobí (Drbohlav a Uherek, 2007).

Podľa tejto teórie je migrácia dôsledkom zmien, ktoré zapríčinila. Patria k nim migračné siete, zmeny inštitúcií či zmeny v systéme pracovného trhu prijímajúcej spoločnosti

(Baršová a Barša, 2005). Vznik týchto zmien zvyšuje pravdepodobnosť ďalších migračných pohybov.

Brázová a kol. (2011) spomína tzv. „syndróm migrácie“ v prípadoch, kedy migrácia zabraňuje využiť potenciál migranta v krajine pôvodu, čím prehľbuje zaostalosť. Následne dochádza k ďalšej migrácii a spoločnosť sa tak dostáva do bludného kruhu. Dochádza k migračnému pohybu z rozvojových krajín do krajín rozvinutých, pričom rozvojové krajiny sa dostávajú do stále silnejšej závislosti na rozvinutých krajinách, ktoré potrebujú lacnú pracovnú silu. Bijak (2006) dodáva, že princípy kumulatívnej príčinnosti sú dôležitým prvkom teórie transnacionálneho priestoru.

1.2.2 Makroekonomické teórie migrácie

Makroekonomickými teóriami migrácie je vysvetľované správanie sa migrantov na úrovni celej populácie, teda agregátu. Vznik medzinárodnej migrácie je pripisovaný najmä vonkajším podmienkam a za základnú príčinu je pokladaná hospodárska nerovnováha medzi chudobnými a vyspelými krajinami (Štefančík, 2010).

Neoklasická ekonómia

Neoklasická teória mala najväčší vplyv v 60-tych rokoch 20. storočia (Baršová a Barša, 2005). Zahŕňa dva prístupy k migrácii – makroekonomický a mikroekonomický.

Makroekonomický prístup neoklasickej migračnej teórie prvýkrát sformuloval v roku 1954 Lewis (neskôr Massey a kol. v roku 1993) (Bijak, 2006). Podľa tohto prístupu je migrácia spôsobená nerovnováhou medzi dopytom a ponukou na pracovnom trhu. Ľudia migrujú z oblastí s prebytkom pracovných síl a s nízkymi mzdami do oblastí s nedostatkom pracovných síl, kde sú mzdy vyššie. Migračný pohyb je spôsobený nerovnováhou na pracovnom trhu a s približovaním sa k rovnovážnemu stavu tento pohyb postupne prestáva (Baršová a Barša, 2005). Procházková Ilinitchi (2010) uvádza, že ak sa v určitej oblasti zvýši dopyt po práci, mal by spôsobiť postupne tri efekty:

a) Vzrastú reálne mzdy a ponúkaná práca zo strany zamestnancov (pokiaľ nad dôchodkovým efektom prevažuje efekt substitučný)

- b) Zvýši sa miera zamestnanosti
- c) Vzniknú tendencie k prísunu migrantov na dané územie v dôsledku zvýšenia miezd. Pôsobenie posledných dvoch efektov spôsobí zníženie reálnych miezd v danej oblasti späť na ich rovnovážnu úroveň

Procházková Ilinitchi (2010) ďalej uvádza, že základnú myšlienku neoklasického prístupu vyjadruje vzorec: $M_{ij} = f(W_i, W_j, C_{ij})$ kde W_i predstavuje mzdu v oblasti i , W_j mzdu v oblasti j a C_{ij} vyjadrujú náklady spojené s migráciou.

Teória duálneho pracovného trhu (teória segmentovaného pracovného trhu)

Podľa teórie duálneho pracovného trhu nevzniká migrácia z podnetu jednotlivca či domácnosti, ale kvôli dopytu po imigrantoch na pracovných trhoch rozvinutých krajín (Drbohlav a Uherek, 2007). King (2012) uvádza, že ako prvý prišiel s touto teóriou M. J. Piore, ktorý v roku 1979 vo svojej knihe *Birds of passage* tvrdí, že medzinárodná pracovná migrácia je primárne spôsobená pull faktormi v prijímajúcich oblastiach (najmä dopytom po lacnej a flexibilnej zahraničnej pracovnej sile), nie push faktormi v zdrojovej krajine.

Teória duálneho pracovného trhu vysvetľuje dopyt po zahraničnej pracovnej sile zo strany cieľových krajín za súčasne prítomnej nezamestnanosti na domácom pracovnom trhu. Na trhu práce v rozvinutých krajinách sa nachádzajú zvláštne tzv. *dead-end-jobs*¹, ktoré sú spojené s nízkym sociálnym statusom a ktorým sa domáca pracovná sila vyhýba aj v prípade vysokej miery nezamestnanosti. Najvhodnejšou skupinou na zaplnenie týchto miest sú práve imigranti, ktorým neprekáža nižší sociálny status v hostiteľskej krajine, pretože svoju sebaúctu vyvodzujú zo sociálneho postavenia v krajine pôvodu. Toto statusové rozdelenie zaručuje obyvateľom ekonomicky rozvinutých zemí, že nikdy nespádnu na najnižšiu sociálnu priečku. Zamestnancom

¹*Dead-end-jobs* je výraz pre označenie prác, na vykonávanie ktorých nie je potrebná kvalifikácia. Zamestnancom je často vyplácaná minimálna mzda a málokedy – ak vôbec – je v nich možné dosiahnuť pracovný postup či vyšší plat (Hodson a Sullivan, 2012).

zo zahraničia zase zaisťuje pracovné miesta s väčším výnosom, než aký by mali v prípade práce na domácom pracovnom trhu (Baršová a Barša, 2005).

Teória svetového systému

V teórii svetového systému sa pojednáva o kapitalistickom svetovom systéme. Wallersterin v roku 1974 rozdelil štáty do hierarchie zloženej z troch skupín, a to jadra, periférie a semiperiférie (King, 2012).

a) *Jadro*. Jadro tvoria najvyspelejšie štáty, ktoré sa snažia o zhromažďovanie a koncentráciu kapitálu na svojom území. Tieto štáty majú najlepšie technológie, vyznačujú sa kvalitnými produktmi, efektívnou deľbou práce a tiež vysokými mzdami. V súčasnosti medzi tieto štáty patrí napríklad USA, Francúzsko, Veľká Británia či Japonsko (Kalenda, 2010).

b) *Semiperiféria*. Štáty semiperiférie sa nachádzajú niekde medzi podriadenými periférnymi a najvyspelejšími štátmi. Bývajú zvyčajne silné, pretože sa snažia zlepšiť svoje postavenie v rámci svetovej ekonomiky a zároveň svoje súčasné postavenie neoslabiť. Medzi tieto štáty patrí napríklad Česká republika, Brazília či Turecko (Kalenda, 2010).

c) *Periféria*. Väčšina štátov periférie je považovaná za štáty slabé, slúžiace štátom jadra ako zdroj surovín a/alebo odbytko výrobkov. Podľa teórie svetového systému krajiny z oblasti jadra vykorisťujú periférne regióny. Štátmi z oblasti periférie sú napríklad Angola, Afganistan, Maroko či Haiti (Kalenda, 2010).

Hlavnou zložkou svetového systému je štát ako hlavný aktér regulujúci medzinárodnú migráciu, a to najmä prostredníctvom špecifického legálneho systému a tiež existenciou štátnych hraníc. Migrácia je ovplyvňovaná nerovnou deľbou práce, kvôli ktorej sa chudobnejšie obyvateľstvo častejšie sťahuje, a to najmä z oblastí periférie smerom do oblastí jadra. Štáty z oblasti jadra tiež môžu prenikaním kapitalistického systému pôsobiť na slabé štáty periférie, a tým podnecovať ich obyvateľstvo k migrácii. Zvláštnu pozíciu majú krajiny semiperiférie, pretože môžu byť východiskom migrantov do zemí jadra, ako aj cieľovou oblasťou migrantov z periférie (Kalenda, 2010).

V súvislosti s teóriou svetového systému existujú ešte dve dimenzie, ktoré pôsobia na migráciu. Prvá z nich sa týka vojenskej kontroly v rozvojových krajinách zo strany vyspelých štátov jadra, ktoré mnohokrát zasahujú do záležitostí v periférnej oblasti, čím v nej prehĺbujú migráciu. Druhá dimenzia je spätá s kultúrnymi a ideologickými vzťahmi medzi jadrom a perifériou, ktorá je ideologicky podriadená centru, vďaka čomu je zintenzívnená migrácia v tejto oblasti (Kalenda, 2010).

1.2.3 Mikroekonomické teórie migrácie

V popredí mikroekonomických migračných teórií je jednotlivec (prípadne rodina alebo domácnosť), ktorý vykonáva rozhodnutia spojené s migračným pohybom (Drbohlav a Uherek, 2007). Počas rozhodovania berie človek do úvahy náklady a výnosy spojené s migračným pohybom (Štefančík, 2010).

Neoklasická ekonómia

V popredí mikroekonomického prístupu neoklasickej teórie je jednotlivec, ktorý zvažuje výhody a nevýhody plynúce zo sťahovania sa za prácou, pričom kľúčovú rolu v rozhodnutí zohráva snaha maximalizovať svoj výnos, teda mzdu (Baršová a Barša, 2005). „Achillovou päťou“ neoklasickej teórie je otázka: „Prečo vzhľadom na obrovské rozdiely v príjmoch a životnej úrovni medzi rôznymi krajinami migruje tak málo ľudí?“. Nedokáže tiež vysvetliť, prečo v niektorých krajinách dochádza k relatívne vysokej emigrácii a v iných, štruktúrou podobných, k nej nedochádza takmer vôbec (Brázová a kol., 2011).

Nová ekonómia (pracovnej) migrácie

V rámci novej ekonómie migrácie už rozhodnutie spojené s migráciou nevykonáva jednotlivec, ale širšia skupina ľudí – najčastejšie rodina, ktorá je na príjme svojich členov závislá. Domácnosti sa snažia diverzifikovať alokáciu svojich členov na pracovnom trhu, pričom niektorí členovia ostávajú ekonomicky aktívni v domácej ekonomike a iní sú vyslaní za prácou na zahraničný pracovný trh (Massey a kol., 1993). V tomto kontexte vstupujú do popredia remitencie ako jeden z hlavných dôvodov pre migráciu (Brázová a kol., 2011).

Vo vyspelých krajinách majú domácnosti možnosť znížiť riziká spojené s poklesom príjmov pomocou využitia poisťovacích produktov či vládnych programov, no v rozvojových krajinách sú často tieto možnosti obmedzené (Procházková Ilinitchi, 2010). Súkromné poistenie v nich mnohokrát buď neexistuje, alebo naň väčšina ľudí nemá dostatočné prostriedky. V týchto krajinách tiež väčšinou chýba národný sociálny systém či iné vládne programy (Brázová a kol., 2011). Keďže finančné zásielky od migrujúceho člena domácnosti nie sú iba dodatočným príjmom, sú tiež novým a nezávislým zdrojom kapitálu, ktorým je domácnosť „poistená“ v prípade poklesu jej príjmov na domácom pracovnom trhu (Baršová a Barša, 2005). Pokiaľ príjmy členov na domácom pracovnom trhu začnú klesať, domácnosti sa môžu spoľahnúť na zdroj príjmu od migrujúceho člena rodiny (Massey a kol., 1993). V tejto súvislosti sú remitencie vnímané ako dôležitejší nástroj rozvoja než návrat migrantov (Brázová a kol., 2011).

Nová ekonómia migrácie sa v porovnaní s neoklasickou teóriou migrácie zaoberá okrem absolútnej tiež relatívnou chudobou. Pokiaľ rastú príjmy niektorých domácností, vyvolá to v ostatných domácnostiach intenzívnejší pocit chudoby a pravdepodobnosť migrácie sa zvyšuje (Procházková Ilinitchi, 2010). Motiváciou k migrácii sú v tomto prípade výhody dosiahnuteľné migráciou. Človek sa rozhodne migrovať, pokiaľ v svojom okolí vidí výhody ostatných, ktoré nadobudli migráciou a chce tieto výhody sám získať (Baršová a Barša, 2005).

1.3 Remitencie

Remitencie podľa Medzinárodného menového fondu (MMF) predstavujú:

- „Príjmy získané pracovníkmi v ekonomikách, v ktorých nemajú (trvalé) bydlisko (...) alebo od zamestnávateľov, ktorí nemajú sídlo v krajine pôvodu pracovníka,
- transfery od obyvateľov (rezidentov) jednej ekonomiky pre obyvateľov (rezidentov) inej ekonomiky.“ (Brázová a kol., 2011, s. 44)

Tabuľka 2: Schéma typov remitencií

<u>Celkové remitencie</u>	Osobné remitencie	Osobné prevody	<i>Remitencie v hotovosti</i>
			<i>Remitencie v naturáliách</i>
		Zamestnanecké kompenzácie	
		Kapitálové prevody medzi domácnosťami	
	Sociálne príspevky		

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Stojanov, Strielkowski a Drbohlav (2011)

Celkové remitencie tvoria sčítané osobné remitencie a sociálne príspevky. Obvykle sa pre celkové remitencie používa zjednodušený výraz *remitencie*. *Osobné remitencie* zahŕňajú osobné prevody a kapitálové prevody medzi domácnosťami obývanými nerezidentmi a domácnosťami rezidentov.² Tieto prevody majú buď hotovostnú, alebo naturálnu formu. Ďalej sa do osobných remitencií zaraďujú zamestnanecké kompenzácie. *Osobné prevody* sa skladajú zo všetkých bežných prevodov medzi rezidentmi a nerezidentmi. *Remitencie v hotovosti* sú peňažné prevody, prostredníctvom ktorých je peňažná hotovosť fyzicky prepravená do inej krajiny a doručená určenej osobe. *Remitencie v naturáliách* predstavujú prevody vo forme tovarov a služieb. *Zamestnanecké kompenzácie* sa týkajú príjmov u sezónnych, cezhraničných a krátkodobých zamestnancov pracujúcich v krajine, v ktorej nie sú rezidentmi. Týmto pojmom sú tiež označované príjmy rezidentov, ktorí majú nerezidentných zamestnávateľov. *Sociálne príspevky* sú bežné prevody od neziskových organizácií, vlád či súkromných spoločností domácnostiam, určené pre pomoc a riešenie sociálnej situácie príjemcu (Brázová a kol., 2011).

² Tzv. „rezidenčné domácnosti“ tvoria rodiny s dlhodobým pobytom v cieľovej krajine (spravidla viac než 1 rok) (Brázová a kol., 2011).

Analýzu dopadov remitencií sťažuje fakt, že sú veľmi ťažko merateľné. Vo väčšine prípadov odhadov objemu remitencií je nutné zdôrazniť, že sa týkajú prevažne prostriedkov zaslaných oficiálnymi cestami. V niektorých ekonomikách však remitencie zasielané neoficiálnymi cestami tvoria 8-85 percent oficiálnych remitencií. Tieto peniaze nie sú zahrnuté v štatistikách zaoberajúcich sa objemom zaslaných prostriedkov. Existujú teda aj neformálne prevodné systémy peňazí – Informal value transfer systems. Podľa odborníkov neformálne formy prevodu peňazí využívajú najmä pracovníci s nízkymi príjmami (Brázová a kol., 2011).

Zo štatistík formálnych, registrovaných remitencií vyplýva, že v posledných desaťročiach došlo k celosvetovému zvýšeniu množstva zasielaných remitencií (Brázová a kol., 2011). Podľa údajov Svetovej banky bol v roku 2014 zaslaný celkový objem remitencií vo výške približne 583 miliárd USD, z ktorých 436 miliárd USD smerovalo do rozvojových krajín (Ratha a kol., 2015). Individuálne remitencie tvoria v mnohých domovských krajinách najväčší zdroj zahraničnej meny a prekračujú tak prostriedky poskytované prostredníctvom oficiálnej rozvojovej pomoci. Práve rozvojové krajiny sú dominantnými príjemcami remitencií (Brázová a kol., 2011).

2 ANALYTICKÁ ČASŤ

2.1 Ekonomika Maroka

Marocké kráľovstvo je krajina nachádzajúca sa v severozápadnej časti Afriky. Podľa ústavy z roku 2011 je Maroko „konštitučnou, demokratickou, parlamentnou a sociálnou monarchiou,“ v ktorej má panovník aj v súčasnej dobe silné právomoci a kľúčovú rolu v rámci politického systému. Ekonomika Maroka bola s priemerným rastom hrubého domáceho produktu (HDP) 4,6 % medzi rokmi 2000-2009 na prvom mieste v rámci oblasti severnej Afriky. V roku 2011 prebehli v arabských štátoch povstania (tzv. „arabská jar“), ktorých negatívnymi dopadmi však Maroko nebolo významne zasiahnuté. V tomto roku bol zaznamenaný 4,8% rast HDP. Hrubý domáci produkt klesol v roku 2012, no príčinou bola nižšia výkonnosť poľnohospodárstva v dôsledku nedostatočného množstva zrážok. Od roku 2012 HDP rastie, pričom za rok 2015 je rast odhadovaný na 4,5 % (businessinfo.cz, 2015). Rast je pripisovaný najmä rozvoju terciárneho sektoru. Rozvíjala sa tiež oblasť letectva, automobilového priemyslu a elektroniky. Strategickým odvetvím pre marocké hospodárstvo zostáva poľnohospodárstvo, ktoré zamestnáva 40 % marockého obyvateľstva (Mansour a Castel, 2015).

Počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva je odhadovaný na 11 až 12 miliónov, pričom miera nezamestnanosti sa pohybuje pod 10% hranicou (9,7 % v roku 2015). V krajine je však vysoký podiel nezamestnaných mladých ľudí (vrátane kvalifikovaných). Miera nezamestnanosti pre skupinu obyvateľov vo veku 15-24 rokov dosahuje v celoštátnom priemere takmer 19 % a u ľudí žijúcich v mestách dokonca presahuje 35 %. Práve u tejto skupiny obyvateľstva dochádza často k emigrácii. Vo všeobecnosti je v marockej spoločnosti hlboko zakorenená tradícia pracovnej migrácie, a to najmä do štátov Európy. Peniaze, ktoré migranti posielajú svojim rodinám do Maroka (okolo 7 % HDP), znamenajú pre Maroko dôležitý zdroj zahraničných devíz a značne vylepšujú rodinný rozpočet príjemcov (businessinfo.cz, 2015). Marockú ekonomiku intenzívne ovplyvňujú vonkajšie faktory ako klíma (ovplyvňuje poľnohospodárstvo), vývoj cien ropy (až 97% závislosť Maroka na jej dovoze) a vývoj v Európskej únii (EÚ) (výdavky európskych

turistov, vývoz z Maroka do EÚ, či zasielanie remitencií Maročanmi žijúcimi v EÚ). Maroku sa v rokoch 2001-2011 podarilo takmer úplne odstrániť extrémnu chudobu (príjem do 1 USD na deň) z 2 % na 0,28 % a znížiť relatívnu chudobu z 15,3 % na 6,2 %. Napriek tomu však stále takmer 20 % (najmä vidieckej) populácie žije buď pod hranicou chudoby, alebo mu chudoba hrozí (mzv.sk). Chudoba spolu s vysokou negramotnosťou (28 % dospelaj populácie v roku 2012) a vysokými sociálnymi rozdielmi, sú v Maroku stále rozšírené (businessinfo.cz, 2015).

Priemerná minimálna mesačná mzda v Maroku je 2 571 marockých dirhamov (MAD) (približne 256 USD)³ Uvedený údaj je priemerný z dôvodu rôznych minimálnych miezd v súkromnom a verejnom sektore, pričom vo verejnom sektore je minimálna mesačná mzda vyššia (country.eiu.com, 2014). Hrubá minimálna mesačná mzda vo Francúzsku je 1 547 EUR (približne 16 691 MAD) (wageindicator.org, 2015). Minimálna mzda vo Francúzsku je teda viac než 6-násobne vyššia ako v Maroku. Možno teda tvrdiť, že tento rozdiel v mzdách predstavuje významný pull faktor motivujúci k emigrácii Maročanov do Francúzska.

2.2 Vývoj marockej migrácie v kontexte migračných teórií

Migračné tendencie sa v Maroku vyvíjali v niekoľkých etapách nasledovne:

Migrácia v čase koloniálnej nadvlády

Až do druhej polovice 19. storočia bola medzinárodná migrácia z Maroka limitovaná len na malý počet obchodníkov presúvajúcich sa na západné pobrežia Afriky a do Egypta na konci 18. storočia a do Spojeného kráľovstva a Francúzska v 19. storočí. V roku 1912 bol formálne ustanovený španielsko-francúzsky protektorát, počas ktorého získalo mnoho nekvalifikovaných ľudí prácu počas výstavby ciest a infraštruktúry v Maroku, a taktiež na nových a rozvíjajúcich sa trhoch spojených s masívnou urbanizáciou. V marockom vnútrozemí sa rozvíjala kapitalistická ekonomika, ktorá

³ Orientační kurz 2015:

1 EUR = 10,66 MAD

1 USD = 10,09 MAD (businessinfo.cz, 2015)

spolu s rozširujúcou sa infraštruktúrou a možnosťami dopravy uľahčila pracovnú migráciu z vidieka do miest (de Haas, 2005).

Migrácia Maročanov do Francúzska začala v čase koloniálnej éry (de Haas, 2005). Počas prvej svetovej vojny bolo kvôli urgentnému nedostatku pracovných síl regrutovaných do francúzskej armády okolo 40 000 marockých mužov a veľa ďalších bolo regrutovaných pre prácu v baniach a v priemysle (Bilgili a Weyel, 2009). Príčiny vzniku migrácie v období prvej svetovej vojny by mohli byť vysvetlené pomocou *teórie segmentovaného pracovného trhu*, podľa ktorej migrácia vzniká kvôli nedostatku pracovných síl na domácom pracovnom trhu. Proti tomuto konštatovaniu však stojí fakt, že v tomto období migranti nezapĺňali nežiaduce pracovné miesta, ale oblasti s nedostatkom pracovných síl. Preto sa na vysvetlenie vzniku migračného pohybu javí vhodnejšie použiť *teóriu migračných systémov*, ktorá má veľa spoločných znakov s teóriou segmentovaného pracovného trhu, ale viac než na zapĺňanie nežiaducich pracovných miest kladie dôraz na vzťah medzi chudobnými a vyspelými oblasťami. V tomto prípade vzniká dopyt po pracovnej sile v rozvinutej oblasti jadra (Francúzsko) ktorú získava z koloniálne podradenej krajiny z oblasti periférie (Maroko).

Hoci sa väčšina migrantov po skončení vojny vrátila, medzinárodná migrácia sa znovu objavila po roku 1920. Významným *pull faktorom*, ktorý ovplyvnil rozhodnutie Maročanov k migrácii bola prosperujúca francúzska ekonomika. V roku 1929 žilo vo Francúzsku viac ako 20 000 Maročanov, no väčšina z nich bola nútená vrátiť sa späť do Maroka kvôli Veľkej depresii v 30-tych rokoch (de Haas, 2005). Poznatky *teórie svetového systému* sa opäť prejavili počas druhej svetovej vojny. De Haas (2005) uvádza, že marockí muži boli opäť regrutovaní do francúzskej armády (French occupied zones), aby kompenzovali nedostatok pracovných síl. Počas druhej svetovej vojny a následne vojny v Kórei a Francúzskej Indočíne slúžilo vo francúzskej armáde 126 000 marockých mužov. Väčšina z nich sa po skončení vojny vrátila späť do Maroka. Garrett (2008) dodáva, že táto migrácia mala prevažne sezónny charakter a pracovníci boli regrutovaní z chudobných vidieckych oblastí východnej časti hôr Rif a juhozápadnej oblasti pohoria Atlas. Ako uvádzajú Bilgili a Weyel (2009), oblasti Sous (na juhozápade krajiny), Rif (na severovýchode krajiny) a niektoré oázy nachádzajúce sa južne

od pohoria Atlas patrili k najvýznamnejším vysielajúcim regiónom. Vďaka tomu sú tieto tri oblasti dodnes považované za hlavné migračné oblasti Maroka.

Veľký migračný boom

Nová vlna migrácie narastala v období medzi rokmi 1949 a 1962, kedy kvôli vojne za nezávislosť v Alžírsku prestali Francúzi regrutovať pracovníkov z Alžírsku, čím vznikol priestor pre migráciu Maročanov (de Haas, 2005). Maročania pracujúci v susednom Alžírsku nasledovali svojich francúzskych zamestnávateľov, ktorí po vyhlásení nezávislosti v Alžírsku krajinu opustili a presunuli sa späť do Francúzska. Pracovná migrácia Maročanov do Európy bola zintenzívnená dohodami medzi Marokom a niektorými európskymi vládami. V roku 1956 získalo nezávislosť i Maroko. (Bilgili a Weyel, 2009). V tomto období sa opäť prejavuje *teória segmentovaného pracovného trhu*. Ako uvádza de Haas (2005), kvôli rapídne ekonomickému rastu v severozápadnej Európe v 50-tych rokoch vzrástol dopyt po lacnej pracovnej sile zo strany vyspelých štátov, a to najmä v sektoroch priemyslu, baniach, výstavbe bytov a poľnohospodárstve. Začali vznikať tzv. „Guest worker programy“⁴, ktoré pôsobili ako významný *pull faktor* lákajúci k emigrácii. Tým sa začala významná pracovná migrácia Maročanov do niektorých európskych krajín. Bilgili a Weyel (2009) ďalej uvádzajú, že v roku 1963 podpísalo Maroko pracovné bilaterálne zmluvy s Francúzskom, ale aj s Nemeckom (1963), neskôr s Belgickom a Holandskom. De Haas a Vezzoli (2010) však dodávajú, že väčšina z týchto zmlúv bola kvôli ropnej kríze prerušená v roku 1973 alebo krátko po ňom.

Neskôr sa začal významne prejavovať *koncept sietí z teórie migračných sietí*, pretože migračný pohyb bol doplnený a podporený práve migračnými sieťami. Ako uvádza de Haas (2005), formálny nábor pracovníkov bol dôležitý len zo začiatku migračného pohybu. V mnohých prípadoch rodiny alebo priatelia, ktorí sa už nast'ahovali

⁴ Guest-worker programy umožňovali zahraničným pracovníkom dočasne pracovať hosťiteľskej zemi. Títo pracovníci typicky tvorili nekvalifikovanú, či čiastočne kvalifikovanú pracovnú silu v oblasti poľnohospodárstva, priemyslu či domácich prác. Po skončení platnosti zmluvy sa migranti vracali domov (Castles, 2006).

do Európy, podporovali potenciálnych nových migrantov a vystupovali ako sprostredkovatelia medzi svojimi krajanmi a potenciálnymi zamestnávateľmi v cieľovej krajine. Administratívne prekážky a dlhé čakacie listy podnietili ľudí migrovať ako „turisti“. Hoci boli postoje voči migrantom v host'ujúcich spoločnostiach v 70-tych rokoch prevažne negatívne, mnoho migrantov uspelo v získaní trvalého pobytu prostredníctvom legalizačných kampaní v Holandsku (1975), Belgicku (1975) a vo Francúzsku (1981-1982). Bartels a kol. (2015) dodáva, že do začiatku 70-tych rokov väčšina emigrantov pochádzala z chudobných vidieckych oblastí. Migranti boli takmer vo všetkých prípadoch mladí nevdelení alebo veľmi málo vzdelaní muži. Od polovice 70-tych rokov však nastali významné zmeny v migračných trendoch: počet Maročanov žijúcich v zahraničí sa strojnásobil, začalo dochádzať k feminizácii migrácie a k prevažne permanentnému usádzaniu migrantov v cieľovej krajine. Podľa de Haasa (2005) bola marocká migrácia do Európy v mnohých aspektoch modifikovaným pokračovaním a priestorovým rozšírením starších modelov cirkulárnej migrácie. Nielen host'ujúce krajiny ale aj samotní migranti očakávali, že ich migrácia bude dočasná, a ich plánom bolo vrátiť sa po tom, ako si našetria určitú čiastku peňazí na kúpu pozemku, stavbu domu či začatie vlastného podnikania.

Zjednocovanie rodín

Charakter medzinárodnej migrácie sa začal meniť po ropnej kríze v roku 1973, kedy v Európe narastala nezamestnanosť, ekonomika stagnovala a klesal dopyt po nekvalifikovaných pracovníkoch zo zahraničia. Severozápadné európske štáty uzatvárali hranice novým pracovným migrantom a začali implementovať politiku podporujúcu ich návrat do domovskej krajiny (Bilgili a Weyel, 2009). Napriek pôvodným očakávaniam sa väčšina marockých migrantov rozhodla pre permanentné usadenie v Európe, a to najmä kvôli zvyšujúcemu sa reštriktívnemu charakteru imigračných politík a pochmúrnym politickým výhliadkám v Maroku. Ekonomická situácia v Maroku sa kvôli ropnej kríze zhoršovala a krajina sa v tom čase dostala do obdobia zvyšujúcej sa politickej nestability (de Haas, 2005). Mnoho marockých migrantov sa preto rozhodlo zostať v Európe, kde sa začala významne meniť

demografická štruktúra migrantov, v ktorej už viac nedominovali muži, ale celé rodiny ktoré sa zjednocovali a usádzali v krajine príchodu (Bilgili a Weyel, 2009).

Migrácia od 90-tych rokov

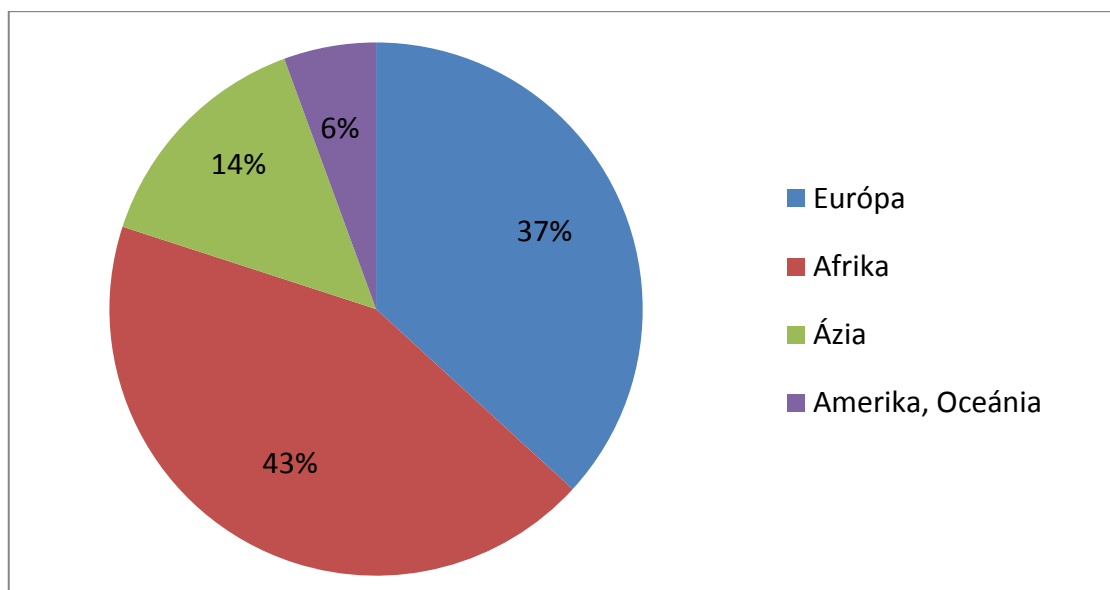
Novým dôvodom k marockej emigrácii v 90-tych rokoch bolo formovanie rodín. Pre väčšinu Maročanov bol jedinou legálnou možnosťou, ako sa dostať do cieľových krajín (Francúzsko, Belgicko, Holandsko, Nemecko), sobáš v Európe. Od roku 1991 do roku 2000 získalo občianstvo štátu EÚ takmer 400 000 Maročanov – viac než akýkoľvek iný imigračný národ (de Haas, 2005). *Teória segmentovaného pracovného trhu* sa opäť prejavuje počas ekonomického rastu v 90-tych rokoch. Bilgili a Weyel (2009) uvádzajú, že v tomto období znovu vzrástol dopyt po nekvalifikovaných migrantoch v poľnohospodárstve, stavebnom priemysle, rôznych prácach v servise či službách. Maročania v najväčšej miere prichádzali do Francúzska, ďalej do Holandska, Španielska, Talianska, Belgicka a Nemecka.

Od polovice 90-tych rokov už Maroko nie je len významnou emigračnou krajinou, ale aj tranzitnou a imigračnou krajinou pre migračné toky z krajín subsaharskej Afriky. Väčšinou sa migranti zo subsaharskej Afriky pokúšajú cez Maroko ilegálne dostať do Európy, no mnoho z nich sa nakoniec usadí v Maroku (Bilgili a Weyel, 2009). V 90-tych rokoch sa v Maroku prejavuje tiež *teória inštitucionalizmu*. Migration Policy Centre (MPC) (2013) uvádza, že ako dôsledok migračného pohybu boli zriadené Ministerstvo pre marockú komunitu žijúcu v zahraničí a Nadácia Hassana II pre Maročanov žijúcich v zahraničí. V roku 2007 bol kráľovskou vyhláškou zriadený Výbor pre marockú komunitu v cudzine.

Ministerstvo pre marockú komunitu žijúcu v zahraničí poskytuje rady v oblasti investovania, finančného plánovania, daní, cla, obchodu a prepravy, sociálneho zabezpečenia a remitencií. Nadácia Hassana II pre Maročanov žijúcich v zahraničí poskytuje sociálnu a právnu podporu migrantom a Výbor pre marockú komunitu v cudzine monitoruje politiku týkajúcu sa marockých emigrantov a zaisťuje ochranu ich práv. Zaoberá sa tiež zvyšovaním participácie emigrantov v ekonomickom, kultúrnom a sociálnom rozvoji Maroka (Ratha a kol., 2011).

2.3 Marocká imigrácia do Francúzska

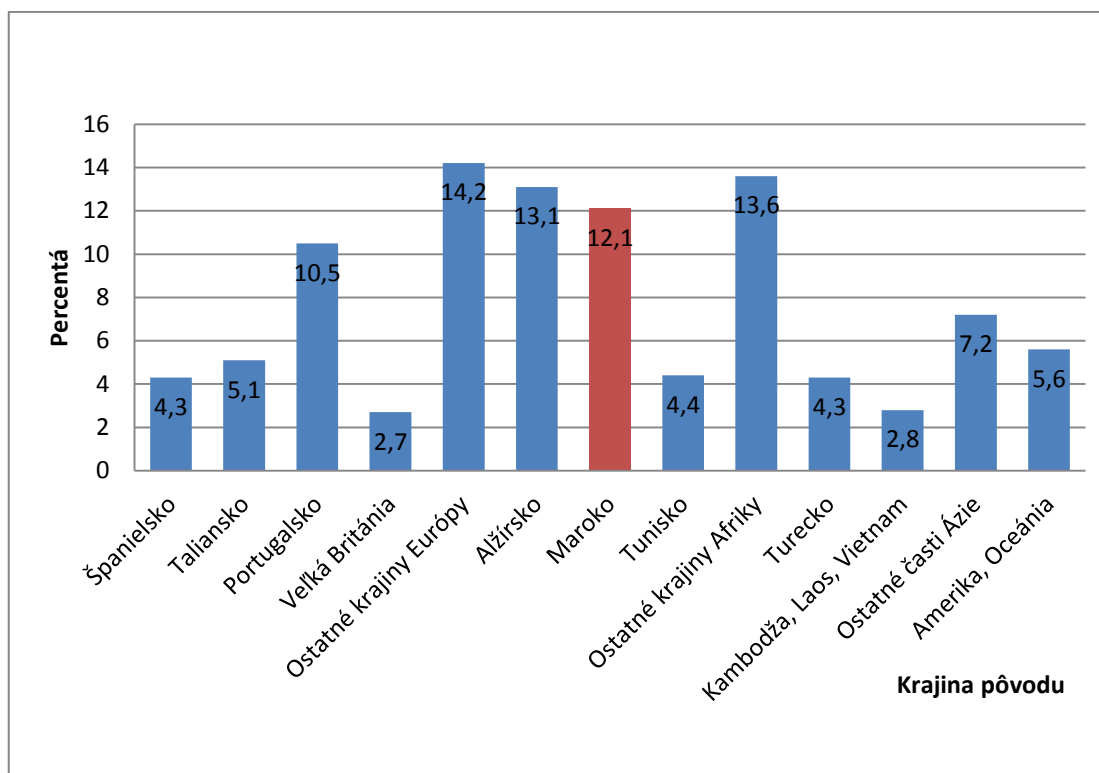
Podľa údajov z roku 2012 žije vo Francúzsku približne 5,7 miliónov imigrantov predstavujúcich 8,7 % francúzskej populácie. Až 43 % z celkového počtu imigrantov pochádza z niektorej z krajín Afriky (najčastejšie z Alžírska, Maroka a Tuniska) (INSEE, 2015).

Graf 1: Imigranti vo Francúzsku podľa oblasti pôvodu za rok 2012

Zdroj: vlastné spracovanie podľa INSEE (2012b)

Podľa údajov Štatistického úradu Francúzska INSEE (2012b) žilo v roku 2012 vo Francúzsku 692 923 marockých imigrantov, tvorili tak po Alžírsku najväčiu imigračnú skupinu vo Francúzsku.

Graf 2: *Imigranti vo Francúzsku podľa krajiny pôvodu v % za rok 2012*

Zdroj: vlastné spracovanie podľa INSEE (2012b)

Z grafu podielu imigrantov vo Francúzsku je možné vidieť, že podľa údajov z roku 2012 najväčšiu skupinu imigrantov tvoria Afričania (43,2 % imigrantov), 36,8 % imigrantov tvoria Európania, 14,3 % Ázijčania a 5,6 % imigrantov pochádza z Ameriky a Oceánie. Z grafu je vidieť významné zastúpenie Alžírčanov, Maročanov a Portugalcov.

Marockí migranti sú prevažne mladí ľudia, ktorých priemerný vek sa čase emigrácie pohybuje medzi 24 a 25 rokmi. Mladí ľudia vo veku 20 až 29 rokov tvoria približne 61 % emigrantov, 15 % emigrantov je vo veku 15 až 19 rokov a 13 % emigrantov tvoria Maročania od 30 do 39 rokov. Od čias 80-tych rokov vzrástol počet žien medzi marockými emigrantmi a v súčasnej dobe marockú populáciu žijúcu v zahraničí tvorí 58 % mužov a 42 % žien. Počet migrujúcich žien tak výrazne stúpol v porovnaní s obdobiami 60-tych a 70-tych rokov, kedy populáciu marockých emigrantov tvorili takmer výhradne muži. Za posledných 40 rokov vzrástol počet kvalifikovaných

migrantov, najmä vďaka pokroku v marockom školstve. Proporcia emigrantov bez vzdelania klesla výrazne zo 40 % v roku 1960 na 11,5 % v roku 2000 (Bartels a kol., 2015).

Tabuľka 3: Evolúcia úrovne vzdelania marockých emigrantov (v %)

Obdobie emigrácie	Bez vzdelania	Základné vzdelanie	Stredoškolské vzdelanie	Vysokoškolské vzdelanie	Spolu
Pred rokom 1960	82,8	10,7	6,5	0,0	100
1960-1969	40,0	30,7	26,7	2,5	100
1970-1974	39,4	34,8	25,8	0,0	100
1975-1979	39,5	46,2	13,6	0,7	100
1980-1989	19,0	26,9	41,8	13,3	100
1990-1994	7,9	26,7	50,3	15,2	100
1995-1999	9,6	23,0	50,3	17,1	100
2000-...	11,5	21,3	51,1	16,1	100

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Bartels a kol. (2015)

Z tabuľky vývoja úrovne vzdelania marockých emigrantov je možné vidieť zníženie podielu emigrantov bez vzdelania a so základným vzdelaním a zvyšovanie podielu emigrantov so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním. Podľa tabuľky má najviac emigrantov v súčasnej dobe stredoškolské vzdelanie (nadpolovičná väčšina).

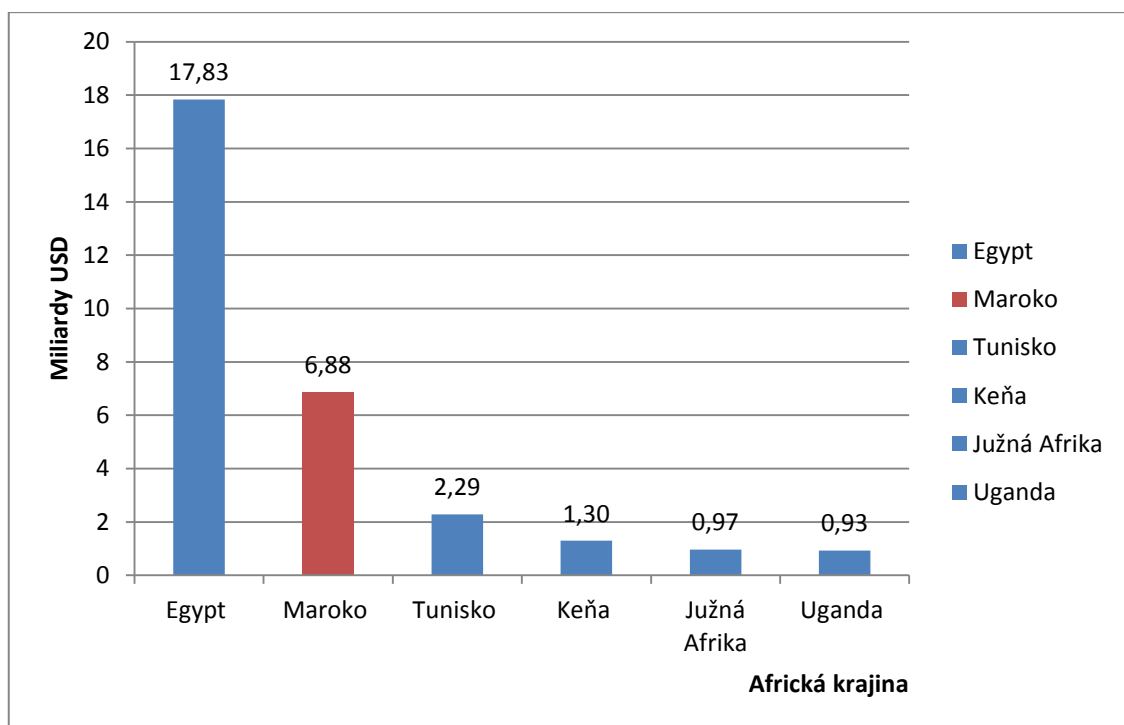
Vo Francúzsku je však stále takmer polovica migrantov prichádzajúcich z Maroka bez vzdelania (42 % v roku 2012), s výučným listom prichádza do Francúzska 20 % Maročanov, 16 % Maročanov ukončilo stredoškolské vzdelanie s maturitou, vyššie odborné vzdelanie má 9 % a 13 % tvoria vysokoškolsky vzdelaní imigranti (INSEE, 2012a).

Najväčší podiel Maročanov žijúcich vo Francúzsku (66 %) pracuje v sektore služieb (služby pre podnikateľské subjekty, služby pre súkromné osoby, obchod a údržba...),

v oblasti priemyslu (15 %), stavebníctve (12 %) a sektor s najmenším podielom pracovníkov z Maroka (7 %) predstavuje poľnohospodárstvo (INSEE, 2005).

2.4 Remitencie v Afrike a v Maroku

Remitencie sa stali jedným z najvýznamnejších zdrojov zahraničnej meny pre africké krajiny. Oficiálne zaznamenaný príliv remitencií do Afriky (rozdelený zhruba rovnomerne medzi krajiny subsaharskej a severnej Afriky) bol za rok 2010 odhadovaný na 40 miliárd amerických dolárov, čo predstavuje takmer dvojnásobný nárast oproti remitenciám prijatým v roku 2005. Hoci k zaznamenanému nárastu v objeme remitencií výrazne prispieva zdokonalenie v systémoch merania, hlavným dôvodom pre tak výrazný nárast je zvyšujúci sa počet emigrantov z krajín Afriky a zvyšujúce sa príjmy afrických migrantov v zahraničí (Ratha a kol., 2011).

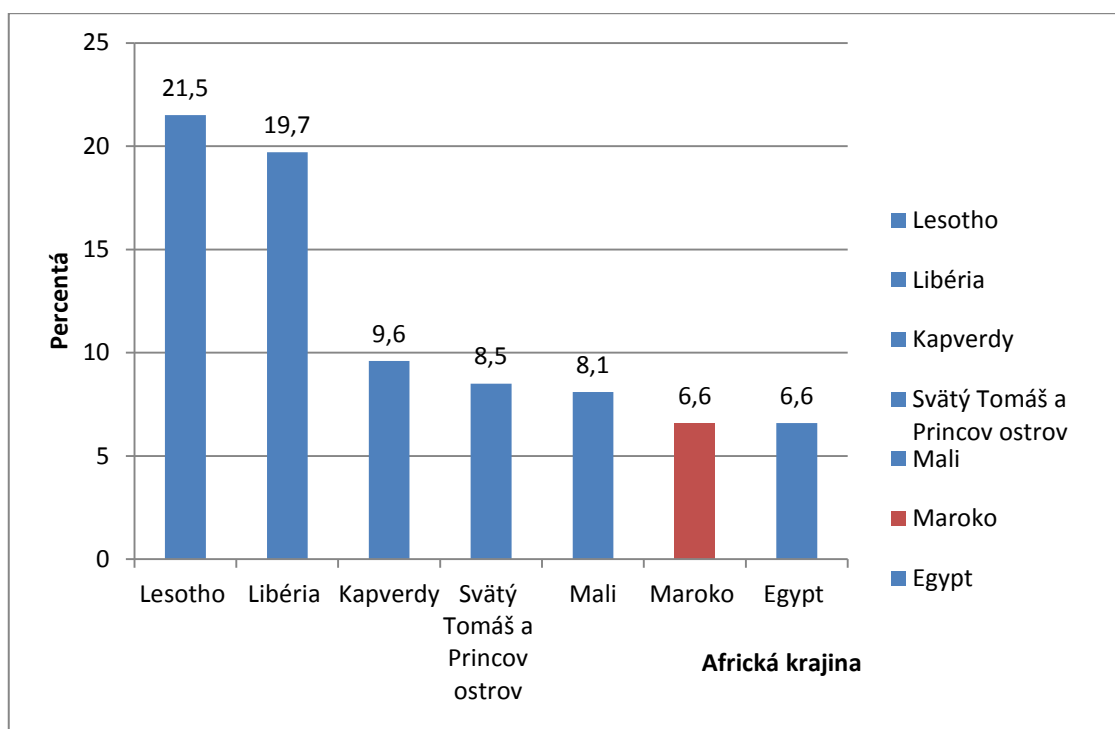

Graf 3: Najväčší príjemcovia remitencií v Afrike za rok 2013 (v miliárdach USD)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa databázy Svetovej banky (<http://data.worldbank.org/>)

Podľa údajov dostupných z databázy Svetovej banky za rok 2013 predstavuje Maroko po Egypte najväčšieho príjemcu remitencií v Afrike. Tento údaj však môže byť mierne

skreslený, pretože u niektorých krajín Afriky neboli údaje za rok 2013 zverejnené. Významným príjmom remitencií v Afrike je aj Nigéria, ktorej objem remitencií prevyšoval v roku 2012 aj remitencie Egypta. Za rok 2013 však v databázach Svetovej banky pre Nigériu údaje neboli dostupné. Napriek tomu je však možné tvrdiť, že významný objem remitencií prichádzajúcich na africký kontinent putuje práve do Maroka.

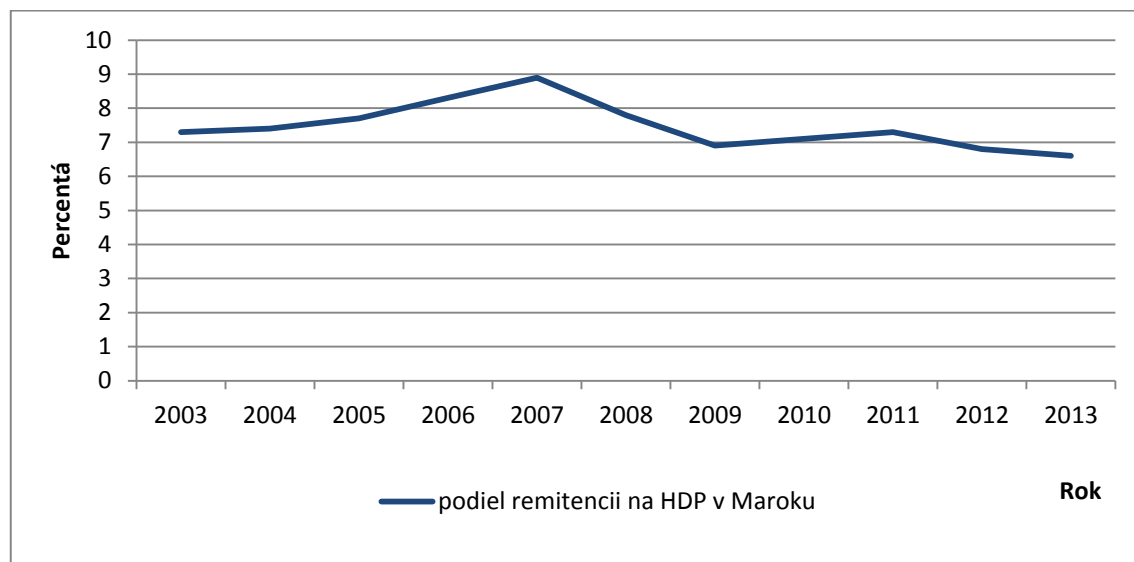
Graf 4: Podiel remitencií na HDP v afrických krajinách za rok 2013 (v %)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa databázy Svetovej banky (<http://data.worldbank.org/>)

Dôležitý je nielen celkový objem remitencií putujúci do krajiny, ale aj jeho podiel na HDP. V tomto prípade nedominujú najmä veľké krajiny, ako je to v prípade celkového objemu remitencií, ale vystupujú do popredia menšie krajiny Afriky. Maroko so 6,6% podielom remitencií na HDP síce v porovnaní s celkovým objemom remitencií mierne kleslo, stále sa však umiestňuje v popredí medzi najvýznamnejšími príjemcami remitencií v Afrike.

Podľa databázy Svetovej banky patrí Maroko medzi krajiny s nižším stredným príjmom (data.worldbank.org, 2014). Podľa Zika (2007) tvoria remitencie v krajinách s nižším

stredným príjmom približne 1,8 % HDP. Maroko so 6,6% podielom remitencií na HDP dokonca prevyšuje priemerný podiel remitencií na HDP v nízkopríjmových krajinách, ktorý je vo výške 3,3 %.

Graf 5: *Percentuálny podiel remitencií na HDP Maroka*

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z databázy Svetovej banky (<http://data.worldbank.org/>)

Podiel remitencií na HDP Maroka dosiahol svoj vrchol v roku 2007, kedy tvorili takmer 9 % HDP a reprezentovali tak najvýznamnejší zdroj zahraničnej meny v krajine. Odvtedy však najmä vďaka globálnej ekonomickej kríze ich podiel na HDP klesol a pohybuje sa okolo 7 % HDP v období 2008-2014 (Bartels a kol., 2015).

Remitencie predstavujú najväčší zdroj zahraničných príjmov v Maroku a prevyšujú tak príjmy z prosperujúceho turizmu (Lochery, 2008). Za rok 2013 boli príjmy z turizmu vo výške 57 579 miliónov MAD takmer rovnaké ako príjmy z remitencií vo výške 57 850 miliónov MAD (Balance des paiements, 2013). Sú to však príjmy zaznamenané oficiálnou cestou a môžeme teda predpokladať, že príjmy z remitencií prevyšujú príjmy z turizmu výraznejšie.

Po priamych zahraničných investíciách predstavujú remitencie najväčší zdroj zahraničných príjmov v Afrike. Sú spájané s redukciou chudoby, zlepšenými výsledkami v zdravotníctve a školstve a taktiež so zvýšenými investíciami do podnikania (Ratha a kol., 2011). Tiež v Maroku predstavujú remitencie významný

zdroj príjmov pre domácnosti a cudzej meny pre krajinu. Ich nárast priťahuje záujem výskumníkov, tvorcov politík, medzinárodných organizácií, bánk a rozvojových združení (Mohammed a Aomar, 2008).

Podľa výskumov Nadácie Hassana II pre Maročanov žijúcich v zahraničí, 87,3 % remitencií prichádza do Maroka v peňažnej forme a 12,7 % remitencií je vo forme naturálnej (Hamdouch, 2008). K nim patria najmä dary a výrobky dovezené migrantmi rodinám a priateľom pri návšteve Maroka (napríklad elektronika, nábytok či oblečenie) (Bilgili a Weyel, 2009).

Tabuľka 4: Príjem remitencií v Maroku podľa zdrojových krajín v miliónoch MDH za rok 2013

Zdrojové krajiny	Milióny MDH
Francúzsko	21 443
Taliansko	5 638
Španielsko	5 037
Spojené arabské emiráty	3 805
Spojené štáty americké	3 238
Saudská Arábia	3 202
Belgicko	3 136
Nemecko	2 162

Zdroj : vlastné spracovanie podľa platobnej rovnováhy Maroka (Balance des paiements, 2013)

Z tabuľky príjmu remitencií v Maroku podľa krajín, z ktorých boli zasielané, je vidieť najvýznamnejšie postavenie Francúzska, ktoré má výrazný náskok pred ostatnými krajinami. Je teda zjavné, že najviac remitencií prichádzajúcich do Maroka je zasielaných práve z Francúzska. Podľa posledných dostupných údajov Nadácie Hassana II pre Maročanov žijúcich v zahraničí (za rok 2005), zasiela remittance prostredníctvom oficiálnych kanálov (banky, pošty, agentúry špecializujúce sa na prevody peňazí) 53,1 % marockých migrantov, no zvyšok remitencií prichádza

do Maroka neoficiálnymi cestami (často ich privádzajú Maročania so sebou pri návštevách Maroka) (Hamdouch, 2008).

Tabuľka 5: Kanály využívané na prevod remitencií do Maroka za rok 2005

Kanály	1998	2005
Marocké banky	62,4 %	21,6 %
Zahraničné banky	4,4 %	2,6 %
Pošta	16,10 %	12,1 %
Western Union	-	16,5 %
Súkromný sprostredkovateľ	3,4 %	5,4 %
Návšteva Maroka	13,7 %	40,4 %
Iné	-	1,5 %

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Hamdouch (2008)

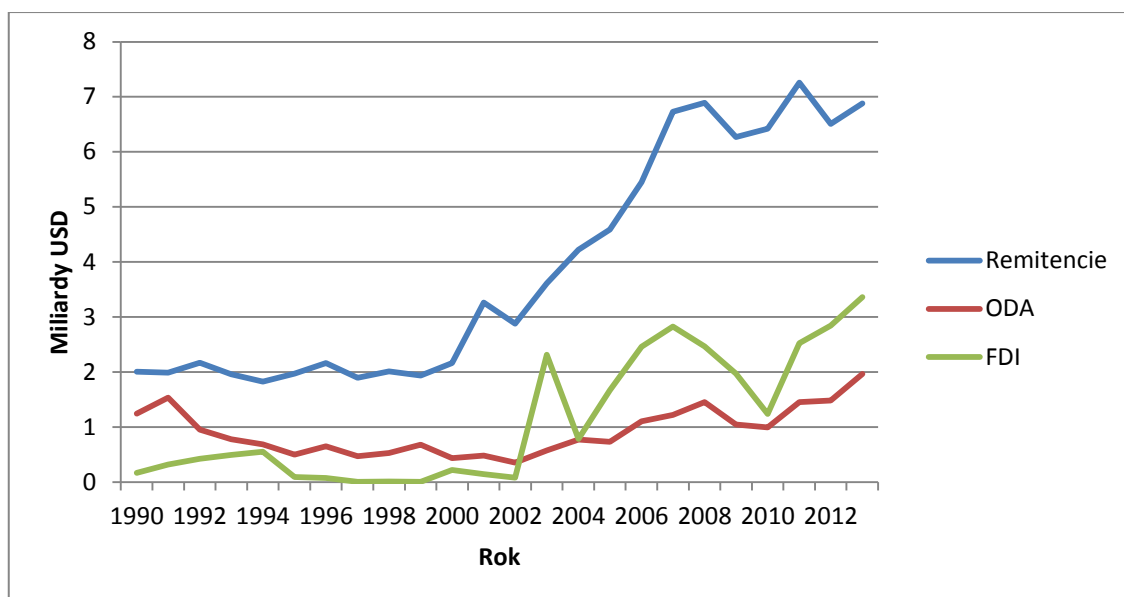
Náklady na prevod remitencií sa líšia podľa krajiny, z ktorej sú zasielané. Peňažný prevod z Francúzska stojí migranta v priemere 117 marockých dirhamov (približne 31,8 USD) a líši sa podľa spôsobu, ktorý bol využitý k prevodu peňazí (Hamdouch, 2008).

2.4.1 Makroekonomický dopad remitencií

Z makroekonomického pohľadu sú remitencie pre africké krajiny mohutným a stabilným zdrojom externých financií, ktorý zlepšuje ich úverovú schopnosť a prístup ku kapitálu. V mnohých afrických krajinách remitencie prevyšujú priame zahraničné investície a príjmy z rozvojovej pomoci (Ratha a kol, 2011). Význam remitencií spočíva v tom, že pre rozvojové krajiny predstavujú jeden z najstabilnejších tokov zahraničnej meny. To je obzvlášť dôležité pre Afriku, kde sú príjmy z rozvojovej pomoci nestabilné. Toky remitencií do Afriky sú tiež stabilnejšie než priame zahraničné investície (Anyanwu a Erhijakpor). Stabilita remitencií je vysvetľovaná najmä ich súkromným charakterom kedy sú migranti motivovaní k ich zasielaniu solidaritou a altruizmom

k blízkym osobám (Mohammed a Aomar, 2008). Remitencie majú tendencie správať sa proticyklicky a pomáhajú povzbudzovať spotrebu a investície v čase hospodárskeho poklesu (Ratha a kol., 2011). Proticyklický charakter remitencií je vysvetľovaný tým, že migrant sa v čase krízy v krajine pôvodu snaží svojich blízkych zaslanými remitenciami podporiť a pomôcť im (Mohammed a Aomar, 2008). Remitencie predstavujú dôležitý element k udržaniu marockej platobnej rovnováhy (Elrick a kol., 2009).

Podľa údajov z databázy Svetovej banky prijalo Maroko v roku 2013 remitencie vo výške 6,88 miliárd USD, ktoré viac než dvojnásobne prevýšili priame zahraničné investície (FDI) vo výške 3,36 miliárd USD. Príjmy z rozvojovej pomoci (ODA) boli v roku 2013 ešte nižšie, a to 1,96 miliárd USD (data.worldbank.org, 2015).

Graf 6: Vývoj remitencií, ODA a FDI v Maroku čase v mld. USD

Zdroj: vlastné spracovanie podľa databázy Svetovej banky (<http://data.worldbank.org/>)

Z grafu vývoja remitencií, priamych zahraničných investícií a oficiálnej rozvojovej pomoci je možné vidieť, že remitencie dlhodobo prevyšujú ostatné zahraničné príjmy v krajine. V grafe je možné pozorovať výrazný nárast remitencií od roku 2000, s miernym poklesom počas hospodárskej krízy a následne nárastom počas obdobia revolúcií známych ako „arabská jar“ v roku 2011.

Príliv priamych zahraničných investícií do Maroka sa v posledných rokoch zvyšuje, zásluhu na tom majú veľké spoločnosti, ktoré presunuli svoje operácie do Maroka. K týmto spoločnostiam patrí francúzsky Safran a Renault a kanadská spoločnosť Bombardier. Priame zahraničné investície v Maroku klesli po globálnej recesii v roku 2008, no následne sa ich príliv do Maroka znovu zvyšoval aj napriek „arabskej jari“. V Maroku sa najviac investuje do priemyslu, turizmu a nehnuteľností (en.santandertrade.com, 2015).

Príjmy z oficiálnej rozvojovej pomoci sa v Maroku v súčasnosti mierne zvyšujú (s výnimkou poklesu v období hospodárskej krízy po roku 2008). Najväčším poskytovateľom rozvojovej pomoci Maroku je Francúzsko (Idrissi Zougari, 2014).

Hoci príjemcovia remitencií v Maroku nemajú sklon využívať tieto peniaze k podnikaniu, investície remitencií do bývania či malých podnikateľských činností zlepšujú životné podmienky, prispievajú k zníženiu chudoby a povzbudzujú hospodársku činnosť v regiónoch vysielajúcich migrantov. Vďaka remitenciám došlo k rozvoju vysielajúcich oblastí Maroka, najmä oblasť Rif, Sous a niektorých južných oáz do prosperujúcich oblastí, ktoré v dnešnej dobe lákajú migrantov z chudobnejších častí krajiny. Pozitívny rozvojový dopad remitencií v Maroku prevláda v centrálnych, relatívne prosperujúcich regiónoch a mestách, kde väčšina migrantov alokuje svoje investície, pričom vo vidieckych oblastiach je investícií nedostatok (Elrick a kol., 2009). Marockí migranti investujú predovšetkým do výstavby alebo kúpy majetku pre seba a svoju rodinu, alebo na prenájom. V Maroku trend investovania do nehnuteľností klesá a v súčasnosti sa investuje najmä do služieb (zakladané sú napríklad kaviarne, reštaurácie, pekárne či taxi služby). Investície putujú tiež do oblastí technických služieb, poľnohospodárstva či odvetvia cestovného ruchu. V Maroku však existujú faktory, ktoré znižujú motiváciu migrantov k využívaniu remitencií na investície. Patria k nim administratívne prekážky, korupcia či vysoké dane (Bilgili a Weyel, 2009).

Sekuritizácia⁵ remitencií v budúcnosti môže zvýšiť prístup afrických bánk a firiem na medzinárodné kapitálové trhy, remitencie môžu byť tiež využívané na financovanie dlhodobých rozvojových projektov zameraných na rozvoj infraštruktúry či bývanie ľudí s nízkymi príjmami. Príjem remitencií je spájaný so znižovaním chudoby, zvyšovaním prostriedkov domácností použiteľných k investíciám a zlepšujúcimi sa výsledkami v oblasti školstva a zdravotníctva (Ratha a kol., 2011).

Podľa Garrett (2008) by remitencie mohli byť v Maroku investované do zlepšenia lokálnych infraštruktúr ako napríklad škôl, ciest alebo zdravotníckych zariadení, a tým pomôcť k ich rozvoju či prilákať investorov. Marocká vláda však príliš nejaví záujem o podporu využívania remitencií na podobné investície.

2.4.2 Mikroekonomický dopad remitencií

Remitencie zasielané migrantmi zo zahraničia do Afriky zvyšujú príjmy domácností, čím prispievajú k zvyšovaniu spotrieb a úspor. Prispievajú k znižovaniu chudoby, plynulej spotrebe, ovplyvňujú ponuku pracovných síl a vďaka zvýšeným výdajom domácností majú rôzne multiplikačné efekty. Väčšinou sú remitencie využívané k financovaniu spotreby či investícií do ľudského kapitálu, napríklad do vzdelania, zdravia či lepšej výživy (Anyanwu a Erhijakpor). Výskumy v Afrike ukazujú, že domácnosti, ktoré prijímajú remitencie, majú lepší prístup k stredoškolskému a vysokoškolskému vzdelaniu, zdravotníckym službám a informačným a komunikačným technológiám než domácnosti ktoré remitencie neprijímajú (Ratha a kol, 2011).

Podľa posledných dostupných údajov z roku 2005, minimálne 25 % svojich príjmov zasiela domov 42,1 % marockých migrantov. Tento podiel oproti minulosti klesol a vzrastajúcu tendenciu má zasielanie menšej čiastky než 25 % príjmov, ktorú zasiela

⁵ Podľa Slovníku finančných pojmov sekuritizácia predstavuje „Premenu nelikvidných aktív (úverov) na likvidné aktíva (cenné papiere).“

domov 57,9 % migrantov (Hamdouch, 2008). Až 60,8 % marockých migrantov zasiela z Francúzska domov menej než 25 % príjmov (viď tabuľka č. 6).

Tabuľka 6: Podiel transferovaného príjmu marockými migrantmi a marockými migrantmi žijúcimi vo Francúzsku za rok 2005 a 1998

Podiel transferovaného príjmu	Podiel marockých migrantov (1998)	Podiel marockých migrantov (2005)	Podiel marockých migrantov žijúcich vo Francúzsku (2005)
0 %	0,3 %	0,30 %	0,6 %
Menej než 25 %	40,7 %	57,60 %	60,8 %
25 % - 33 %	25,0 %	23,50 %	22,4 %
33 % - 50 %	18,3 %	12,50 %	11,7 %
viac než 50 %	15,7 %	6,10 %	4,4 %

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Hamdouch (2008)

Remitencie môžu pomáhať znižovať chudobu tým, že zvyšujú príjmy chudobných domácností, ktoré tieto prostriedky prijímajú (Ratha a kol., 2011). Podľa záverov výskumu Adamsa a Page (2005), 10% nárast v podieli medzinárodných migrantov na celkovej populácii v krajine vedie v priemere k 2,1% zníženiu podielu ľudí žijúcich s menej ako 1 USD na deň. Podobne 10% nárast remitencií na obyvateľa vedie v priemere k 3,5% zníženiu podielu ľudí žijúcich v chudobe.

Rodiny migrantov v Maroku využívajú remitencie najčastejšie na bežné výdavky (jedlo, domácnosť, elektrina, telefón, zdravotníctvo, školstvo, oblečenie, doprava a iné služby) (Hamdouch, 2008).

Tabuľka 7: Využívanie remitencií v Maroku za rok 2005

Využívanie remitencií	Podiel
bežné výdavky	71 %
peňažné vklady	20,9 %
investície	7,7 %
iné	0,4 %

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Hamdouch (2008)

Tabuľka 8: Využívanie remitencií zasielaných Maročanmi z Francúzska za rok 2005

Využívanie remitencií	Podiel
bežné výdavky	72,2 %
peňažné vklady	22,9 %
investície	4,5 %
Iné	0,4 %

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Hamdouch (2008)

Z tabuliek využívania remitencií je možné vidieť, že rodiny migrantov využívajú viac než 70 % remitencií prijatých z Francúzska na bežné výdavky a len 4,5 % na investície. Remitencie môžu slúžiť ako kapitál na začatie podnikania a všeobecne pomáhajú zvyšovať životnú úroveň rodín, ktoré ich prijímajú. Výhody, ktoré môžu plynúť z dodatočných finančných prostriedkov v podobe remitencií však závisia na spôsobe, akým ich prijímajúce domácnosti využijú. Môžu tiež demotivovať k práci členov prijímajúcich rodín zvyknutých na príjem remitencií, a tým prispievať k nezamestnanosti.

2.5 Index ľudského rozvoja (Human development index – HDI)

Index ľudského rozvoja (Human development index – HDI) je ukazovateľ, ktorý sa snaží vyjadriť kvalitu života, a to pomocou merania priemerných výsledkov kľúčových

parametrov ľudského rozvoja, ktorými sú : *dlhý a zdravý život, ako aj znalosti a životná úroveň*. Index ľudského rozvoja je geometrickým priemerom štandardizovaných ukazovateľov pre každú z uvedených troch veličín (UNDP, 2015).

Dlhú dobu sa na hodnotenie rozvinutosti krajín používali predovšetkým ekonomické ukazovatele, ako napríklad hrubý domáci produkt (HDP) prepočítaný na obyvateľa (Syrovátka, 2008). Index ľudského rozvoja bol vytvorený s cieľom zdôrazniť, že dôležitou súčasťou v hodnotení rozvoja krajiny by mali byť nielen ekonomické ukazovatele, ale aj ľudia a ich schopnosti (UNDP, 2015). Rozvojový program OSN (UNDP) vydáva od roku 1990 štatistickú ročenku s názvom Human Development Report, ktorej základom je práve index HDI. Index ľudského rozvoja dokázal v priebehu rokov upozorniť na fakt, že pri hodnotení pomocou indexu HDI sa niektorým krajinám darí oveľa horšie, než je tomu pri hodnotení na základe iných ekonomických indikátorov (napríklad hrubého národného produktu na obyvateľa) V krajinách, ktoré majú vysoký hrubý národný produkt na obyvateľa nemusia byť zdroje rozdelené rovnomerne, a preto môže byť chápanie týchto krajín ako rozvinutých skreslené (McCann a McCloskey, 2011).

Dlhý a zdravý život je hodnotený pomocou očakávanej dĺžky života pri narodení (minimálna hodnota je 25 rokov, maximálna 85 rokov). *Vzdelanie* je merané pomocou priemernej doby vzdelávania u osôb starších než 25 rokov a očakávanej doby vzdelávania u detí pri nástupe do škôl. *Životná úroveň* je meraná pomocou hrubého národného príjmu na obyvateľa (UNDP, 2015).

Hodnota HDI sa pohybuje od 0 do 1, pričom ideálnu hodnotu 1 v súčasnosti nedosahuje žiadna krajina (Jurečka, 2012). Aby bola čo najlepšie zaistená možnosť medzinárodného porovnávania, vychádza HDI predovšetkým z medzinárodných dát Rozvojového programu OSN, štatistického inštitútu UNESCO a Svetovej banky (UNDP, 2014).

S hodnotou HDI 0,617 pre rok 2013 sa Maroko zaraďuje medzi krajiny stredne rozvinuté z hľadiska ľudského rozvoja. Zo 185 krajín sveta sa tak umiestnilo na 129. mieste. Medzi rokmi 1980 (kedy bol prvýkrát vypočítaný index HDI pre Maroko)

a rokom 2013 (kedy bol marocký HDI posledný krát aktualizovaný) hodnota HDI vzrástla z 0,399 na 0,617. Percentuálne tieto hodnoty predstavujú celkový nárast o 54,6 % s priemerným ročným rastom o 1,33 %. HDI Maroka s hodnotou 0,617 pre rok 2013 sa pohybuje nad priemernou hodnotou (0,614) pre stredne rozvinuté krajiny a zároveň sa pohybuje pod priemernou hodnotou (0,682) pre arabské krajiny (UNDP, 2014).

Tabuľka 9: Vývoj ukazovateľov HDI v Maroku

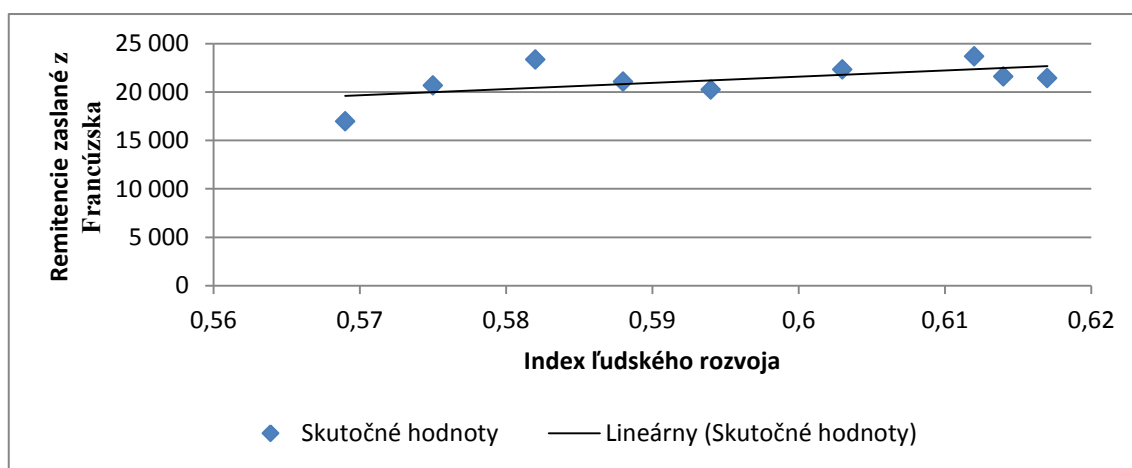
Rok	Očakávaná dĺžka života	Priemerný počet rokov školskej dochádzky	Očakávaný počet rokov školsky dochádzky	Hrubý národný príjem na obyvateľa (2011 PPP USD)	Hodnota Indexu ľudského rozvoja (HDI)
1980	57,6	1,2	5,9	3,49	0,399
1985	61,5	1,7	6,7	3,497	0,436
1990	64,8	2,2	6,5	3,899	0,459
1995	67	2,8	7,2	3,743	0,487
2000	68,2	3,4	8,4	4,276	0,526
2005	69,2	3,9	10	5,248	0,569
2006	69,4	4	10	5,595	0,575
2007	69,6	4,1	10,3	5,7	0,582
2008	69,8	4,2	10,5	5,941	0,588
2009	70	4,3	10,7	6,094	0,594
2010	70,2	4,4	11,1	6,256	0,603
2011	70,5	4,4	11,6	6,489	0,612
2012	70,7	4,4	11,6	6,672	0,614
2013	70,9	4,4	11,6	6,905	0,617

Zdroj: vlastné spracovanie podľa UNDP (<http://hdr.undp.org/en>)

2.6 Korelačná analýza

Cieľom korelačnej analýzy je zistenie lineárnej závislosti medzi dvoma alebo viacerými premennými. Premenné X a Y sú v korelačnom vzťahu, ak majú hodnoty jednej premennej tendenciu vyskytovať sa spoločne s hodnotami druhej premennej. Pokiaľ sa všetky hodnoty premennej Y vyskytujú rovnako pravdepodobne s každou hodnotou premennej X, korelácia medzi premennými X a Y neexistuje. Pokiaľ sa s určitou hodnotou premennej X vyskytuje práve jedna hodnota Y, existuje medzi nimi absolútna korelácia (Hendl, 2004). Korelačná analýza sa zaoberá vzájomnými (väčšinou lineárnymi) závislosťami pričom sa v nej kladie dôraz viac na silu (intenzitu) vzájomného vzťahu než na skúmanie veličín v smere príčina – následok (Hindls, 2007).

K meraniu závislosti medzi remitenciami zasielanými marockými migrantmi z Francúzska a ukazovateľom HDI bol použitý Pearsonov korelačný koeficient (r). Ako uvádza Hendl (2004), tento koeficient meria silu vzťahu dvoch premenných X a Y, pričom naberá hodnoty od -1 do $+1$. Platí, že ak sa $r = 0$, neexistuje medzi oboma premennými žiadna závislosť. Závislosť medzi premennými je tým väčšia, čím bližšie je hodnota r k číslam -1 alebo $+1$. V tom prípade môžeme vzťah dvoch premenných dobre vyjadriť priamkou. Pearsonov korelačný koeficient sa nemení keď zameníme jednotky X a Y a nerozlišuje medzi závislou a nezávislou premennou.

Graf 7: Závislosť medzi remitenciami a indexom ľudského rozvoja v Maroku

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z platobných rovnováh Maroka a UNDP (<http://hdr.undp.org/en>, <http://www.finances.gov.ma>)

Z charakteru bodového diagramu je možné vidieť priamu lineárnu závislosť medzi oboma premennými. Ako uvádza Marek (2005) priama lineárna závislosť znamená, že s rastúcimi hodnotami jednej premennej rastú hodnoty druhej premennej.

Tabuľka 10: Korelácia medzi HDI a remitenciami zaslanými Maročanmi z Francúzska

Rok	HDI (y_t)	Remitencie	d_y	d_x
2005	0,569	16 961	.	.
2006	0,575	20 655	0,006	3694
2007	0,582	23 353	0,007	2698
2008	0,588	21 058	0,006	-2295
2009	0,594	20 228	0,006	-830
2010	0,603	22 314	0,009	2086
2011	0,612	23 680	0,009	1366
2012	0,614	21 610	0,002	-2070
2013	0,617	21 443	0,003	-167

Zdroj: vlastné výpočty podľa údajov z platobných rovnováh Maroka a UNDP (<http://hdr.undp.org/en>, <http://www.finances.gov.ma>)

Korelačný koeficient bol vypočítaný z údajov o vývoji remitencií zasielaných z Francúzska do Maroka a indexu HDI od roku 2005 do roku 2013. Časové rady boli kvôli čo najpresnejšiemu výpočtu očistené od trendovej zložky výpočtom korelačného koeficientu z prvých diferencií. Použitím funkcie PEARSON v programe Excel 2010 bol získaný korelačný koeficient = 0,557, ktorý je podľa Hendla (2004) možné interpretovať ako stredne tesnú kladnú závislosť. Bolo zistené, že s rastúcimi remitenciami zasielanými marockými migrantmi z Francúzska rastie index ľudského rozvoja v Maroku.

3 NÁVRHOVÁ ČASŤ

Z výsledkov korelačnej analýzy medzi remitenciami zaslanými z Francúzska do Maroka a indexom ľudského rozvoja v Maroku je možné vidieť stredne tesnú závislosť. Remitencie (zasielané oficiálnou cestou) a hodnoty indexu ľudského rozvoja v Maroku sú korelačne závislé, stále však existuje veľký priestor na lepšie využívanie týchto zdrojov.

Remitencie tvoria významný zdroj zahraničnej meny, ktorý v Maroku značne prevyšuje prostriedky oficiálnej rozvojovej pomoci i priame zahraničné investície. Podľa mnohých odborníkov môžu remitencie predstavovať efektívny prostriedok k rozvoju krajín, a to tak na makroekonomickej, ako aj mikroekonomickej úrovni.

Pri zvažovaní využitia remitencií tvorí dôležitú otázku rozhodovanie sa medzi spotrebou a investíciami. Podľa údajov z roku 2005 väčšina marockých domácností prijímajúcich remitencie využíva tieto zdroje na bežnú spotrebu. I keď časť migrantov využíva remitencie k investíciám (najmä v oblasti služieb) celkovo je k investíciám využívaných len 7,7 % celkových remitencií, podiel remitencií zasielaných z Francúzska je ešte menší, a to 4,5 %. Vláda by sa preto mala usilovať o zabezpečenie a podporu dobrého investičného a podnikateľského prostredia v krajine a motivovať migrantov a ich príbuzných k investíciám v Maroku. V krajine by mali byť podporované organizácie (ako napríklad Nadácia Hassana II pre Maročanov žijúcich v zahraničí), ktoré sa snažia informovať Maročanov o investičných príležitostiach a viesť marockých migrantov k investíciám.

Podľa De Haasa (2005) je potreba redukovať prekážky k investíciám v Maroku, ku ktorým patria regulácie, korupcia a nadmerná byrokracia. To by sa mala snažiť zmeniť marocká vláda a prostredníctvom vhodných politík by mala podporovať toky remitencií do krajiny.

Okrem podporovania využívania remitencií na investície sú dôležité tiež remitencie využívané na spotrebu. Týmto spôsobom využíva remitencie väčšina prijímajúcich domácností v Maroku. Príjmom remitencií sa zvyšuje kúpyschopnosť prijímajúcich

domácností, ktoré si okrem bežných spotrebných statkov môžu napríklad dovoliť zdravotnú starostlivosť či umožniť prístup k vzdelaniu pre seba a svoje deti. Práve prístup k vzdelaniu je chápaný ako významná investícia do ľudského kapitálu a určite preto netreba zanedbávať jeho význam. V rámci vzdelania a vzdelávacieho systému v krajine je dôležité zvyšovať finančnú gramotnosť Maročanov a dostať do ich povedomia spôsoby efektívneho využívania remitencií.

Podľa údajov Svetovej banky z júna 2015, priemerná globálna cena za prevod remitencií je vo výške 7,68 % zaslanej sumy. Pre oblasť Stredného východu a severnej Afriky, do ktorej patrí aj Maroko, je priemerná cena za prevod peňazí ešte vyššia, a to 8,21 % zo zaslanej sumy (worldbank.org, 2015). Svetová banka prostredníctvom webovej stránky www.remittanceprices.worldbank.org niekoľkokrát ročne aktualizuje údaje o nákladoch na zasielanie remitencií z vybraných krajín konkrétnymi inštitúciami. Podľa údajov dostupných z tejto webovej stránky, náklady na zaslanie 140 EUR z Francúzska do Maroka prostredníctvom marockej banky Banque Chaabi de Maroc sú vo výške 13,23 EUR. Prevyšujú tak náklady na prevod prostredníctvom spoločnosti Western Union (poplatok za prevod 140 EUR je 11,79 EUR za online prevod a 11,65 EUR za prevod na pobočke) (remittanceprices.worldbank.org, 2015).

Významným krokom preto môže byť zníženie nákladov spojených s prevodom remitencií. Zníženie týchto nákladov môže mať pozitívny efekt na zvýšenie disponibilného príjmu migranta. Pozitívny dopad sa môže prejavíť zvýšenou ochotou k posielaniu peňazí (pretože práve vysoké transakčné náklady spojené s prevodom môžu v niektorých prípadoch odradiť migranta k zasielaniu peňazí, či obmedziť pravidelnosť týchto zásielok). Ďalší pozitívny dopad spojený so zníženými nákladmi na prevod je smerovanie migrantov k využívaniu oficiálnych ciest k prevodu peňazí. Tým je možné lepšie sledovať a zaznamenávať tieto toky a znižovať riziká ktoré sú s prevodom peňazí spojené. Marocké banky by mali vychádzať svojim občanom v ústrety a snažiť sa znižovať transakčné náklady spojené s prevodom remitencií.

V poslednej dobe prichádzajú na trh s remitenciami nové spoločnosti špecifikujúce sa na prevod peňazí, ktoré ponúkajú nové a inovatívne technológie. Zaujímavým príkladom sú napríklad spoločnosti, ktoré poskytujú tzv. white-label cezhraničné

platobné služby bankám a finančným inštitúciám s tým, že im umožnia ponechať si zákazníka, pričom mu poskytnú efektívne a transparentné cezhraničné platobné prevody (theguardian.com). Príkladom je spoločnosť Exchange4free, ktorá white-label systém poskytuje. V záujme poskytovať výhodné a kvalitné služby svojim klientom a znižovať náklady na prevod remitencií by mohli marocké banky uvažovať o využívaní novodobých a výhodných produktov zlepšujúcich zasielanie peňazí (ako napríklad spomínaný white-label systém). V súčasnej dobe sa tiež rozširujú služby mobilných prevodov, prostredníctvom ktorých môžu migranti prevádzať finančné transakcie priamo z ich mobilného telefónu. Zaujímavou je napríklad spoločnosť TimesofMoney so službou Movit, prostredníctvom ktorej môžu užívatelia zasielať peniaze priamo z mobilného účtu. Tento spôsob využíva v súčasnej dobe vo veľkej miere India (timesofmoney.com, 2015). Spoločnosť poskytujúcich inovatívne a digitálne riešenia zasielania remitencií je viacero a na trhu vzniká príležitosť ich spolupráce s bankami a inými finančnými inštitúciami, s cieľom zabezpečiť svojim klientom bezpečné, rýchle, výhodné a spoľahlivé prevody peňazí.

Ďalší možný prínos remitencií na makroekonomickej úrovni je, že môžu zlepšiť úverovú schopnosť krajiny a zlepšiť jej prístup na medzinárodné kapitálové trhy. Podľa investorského serveru Moody' s je úverová schopnosť Maroka obmedzená, a to najmä kvôli trvalo nízkemu hrubému domácomu produktu na obyvateľa a štrukturálnej nepružnosti, ktoré obmedzujú jeho konkurencieschopnosť (Parisi-Capone a Oosterveld, 2014). Vláda by preto mala zvažovať využitie potenciálnych pozitívnych dopadov remitencií a vytvárať prostredie, ktoré ich umožňuje.

Remitencie však neprijímajú všetky domácnosti, väčšinou si totiž najchudobnejšie rodiny nemôžu dovoliť migrovať, preto je stále dôležité, aby boli podporované taktiež príjmy z oficiálnej rozvojovej pomoci.

Dopady remitencií na prijímajúce domácnosti nemusia byť vždy len pozitívne. Ich členovia sa môžu stať na týchto príjmoch závislí, prípadne si na tieto príjmy zvyknú a prestanú byť motivovaní k pracovnej činnosti na domácom pracovnom trhu. Rodiny by sa preto nemali spoliehať na pravidelný prísun peňazí od migranta, ale aktívne sa vzdelávať a zapájať do pracovných procesov v Maroku.

V neposlednom rade by mala marocká vláda riešiť vysokú nezamestnanosť mladých ľudí, ktorí odchádzajú za prácou do zahraničia a snažiť sa nielen efektívne využívať remitencie zasielané marockými migrantmi, ale zabezpečiť svojim obyvateľom prostredie, z ktorého nebudú musieť odchádzať s úmyslom zabezpečiť si lepší život za hranicami.

ZÁVER

Bakalárska práca bola zameraná na problematiku migrácie a s ňou súvisiacich remitencií, pričom výskum bol zameraný na marocko-francúzsku imigráciu. Na území Francúzska sa už od polovice 20. storočia zdržiava významné množstvo marockých imigrantov, ktorí v súčasnosti tvoria jednu z najväčších imigračných skupín vo Francúzsku. Zároveň je Francúzsko dodnes hlavnou cieľovou destináciou migrantov z Maroka. Práve z Francúzska zasielajú marockí migranti najväčší objem remitencií späť do Maroka.

V teoretickej časti práce bola zrealizovaná literárna rešerš najdôležitejších pojmov spojených s migráciou a remitenciami a vybraných migračných teórií. Na príklade vývoja medzinárodnej marockej migrácie boli reflektované teórie migrácie uvedené v teoretickej časti práce. Bolo zistené, že sa v čase menil charakter medzinárodnej marockej migrácie, pričom najčastejšie boli v migračnom pohybe zistené znaky teórie migračných systémov, teórie migračných sietí a teórie segmentovaného pracovného trhu. Zároveň sa v čase líšili rôzne push a pull faktory podnecujúce ľudí k emigrácii. Z charakteristiky ekonomiky Maroka je zjavné, že v ňom aj napriek rastu HDP a pozitívnym výsledkom v oblasti znižovania chudoby stále pretrváva vysoká miera nezamestnanosti (najmä medzi mladými ľuďmi), ktorá motivuje ľudí k emigrácii. Dôležitým javom spojeným s migráciou sú remitencie, pričom v Maroku predstavujú najväčší zdroj zahraničných príjmov.

V práci sú analyzované toky remitencií do krajiny, a to na makroekonomickej i mikroekonomickej úrovni. Podľa údajov dostupných z databázy Svetovej banky za rok 2013 je Maroko po Egypte druhým najväčším príjemcom remitencií v Afrike. Remitencie tiež prevyšujú priame zahraničné investície a rozvojovú pomoc poskytovanú Maroku, preto by mohli mať veľký rozvojový prínos pre krajinu. Z korelačnej analýzy prevedenej v poslednej kapitole analytickej časti práce bolo zistené, že príliv remitencií zasielaných z Francúzska do Maroka a marocký index ľudského rozvoja v 9-ročnom období (2005-2013) majú stredne tesnú závislosť. Hoci boli údaje sledované za pomerne krátke obdobie, remitencie majú potenciál mať

významnejší dopad, než aký bol preukázaný v korelačnej analýze. Vplyv na rozvoj má najmä využívanie remitencií na investície, no v Maroku je takmer tri štvrtina týchto príjmov použitá na spotrebu. Preto sú v návrhovej časti uvedené niektoré návrhy na lepšie a efektívnejšie využívanie remitencií. Iniciatíva by mala prísť najmä zo strany marockej vlády, ktorá by sa mala zaujímať o lepšie investičné prostredie a legislatívnymi krokmi podporovať efektívne využívanie remitencií a ich príviv do krajiny. Tlak by mal byť vyvíjaný i na znižovanie transakčných nákladov spojených s remitenciami, či už prostredníctvom využívania nových technológií prevodu peňazí, alebo inovovania súčasných.

Zároveň je potrebné dostať do povedomia občanov, ako je možné s remitenciami nakladať tak, aby mali pozitívny prínos. Podobne ako v iných štátoch regiónu vystupuje do popredia nutnosť zlepšenia úrovne finančnej gramotnosti obyvateľstva Maroka, a to prostredníctvom zlepšenia vzdelávacieho systému a podporou nadačných organizácií.

ZOZNAM POUŽITÉJ LITERATÚRY

- ADAMS, Richard H. a John PAGE. 2005. *Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries?* *World Development* [online]. 33(10): 1645-1669 [cit. 2015-10-14]. DOI: 10.1016/j.worlddev.2005.05.004. ISSN 0305750x.
Dostupné z: http://siteresources.worldbank.org/INTAFROFFCHIECO/Resources/Migration_and_Remittances.pdf
- ANDRLOVÁ, Kristýna a Anna DUMONT. 2011. *Výkladový slovník migrační terminologie* [online]. IOM Mezinárodní organizace pro migraci. Praha, 108s. [cit. 2015-12-09]. Dostupné z:
http://www.iom.cz/files/Vykladovy_slovník_migracni_terminologie_IOM.PDF
- ANYANWU, John a Andrew E.O.ERHIJAKPOR. *Do international remittances affect poverty in Africa?* [online]. [cit. 2015-11-01]. Dostupné z:
<http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Knowledge/30754258-EN-3.1.4-ANYANWU-DO-INTERNATIONAL-REMITTANCES-AFFECT-POVERTY-IN-AFRICA.PDF>
- Balance des paiements. 2013. [online]. [cit. 2015-11-01]. Dostupné z:
http://www.oc.gov.ma/portal/sites/default/files/stat-echange-exterieur/Publications%20Statistiques/Rapport_annuel_BP_2013_avec_couverture.pdf
- BARŠOVÁ, Andrea a Pavel BARŠA. 2005. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 308 s. [cit. 2015-12-11]. ISBN 80-210-3875-6. Dostupné z:
http://www.migraceonline.cz/doc/Kniha_Barsa_Barsova_Pristehovalectvi.pdf
- BARTELS, Inken, Daniel FARRELL, Charlotte BIEGLER – KÖNIG, Gözde BÖCU, Bachir HAMDOUCH, Valeska HENZE, Wai MUN HONG, Anna LÜHRMANN, Isabel SCHÄFER a Carolina Silveira. 2015. *Youth, Revolt, Recognition: The Young Generation during and after the “Arab Spring”* [online]. Berlin: Mediterranean Institute

Berlin [cit. 2015-11-14]. Dostupné z: <http://edoc.hu-berlin.de/miscellanies/arabspring-41600/all/PDF/arabspring.pdf>

BIJAK, Jakub. 2006. *Forecasting international migration: selected theories, models, and methods* [online]. [cit. 2015-11-12]. Warsaw: Central European Forum for Migration Research. ISBN 83-604-6203-8. Dostupné z: <http://www.ppge.ufrgs.br/giacomo/arquivos/eco02268/bijak-2006.pdf>

BILGILI Özge a Silja WEYEL. 2009. *Migration in Morocco: History, Current Trends and Future Prospects Paper Series: Migration and Development Country Profiles* [online]. Maastricht Graduate School of Governance [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjeh9La3NvJAhWFkSwKHcz7BZoQFgghMAA&url=http%3A%2F%2Fmgsog.merit.uu.edu%2FISacademie%2Fdocs%2FCR_morocco.pdf&usg=AFQjCNG6nMbGmLvWp2FVg7F-LUBSQ1Wy1g&sig2=W9-vyXWU09dtgOE0aeZraA&bvm=bv.109910813,d.bGg&cad=rja

BRÁZOVÁ, Věra-Karin, Petra EZZEDINE, Lucie GLADIŠOVÁ, Ondřej GLAZAR, Antonín MIKEŠ, Marie ŘÍHOVÁ, Jan SCHROTH, Lucie SLÁDKOVÁ, Robert STOJANOV a Wadim STRIELKOWSKI. 2011. *Migrace a rozvoj: rozvojový potenciál mezinárodní migrace* [online]. [cit. 2015-11-20]. Vyd. 1. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 254 s. ISBN 9788087404102. Dostupné z: http://www.iom.cz/files/Migrace_a_rozvoj-MONOGRAFIE1.pdf

CASTLES, Stephen. 2006. *Guestworkers in Europe: A Resurrection?* International Migration Review [online]. International Migration Institute, James Martin 21st Century School, University of Oxford, 40(4): 741-766 [cit. 2015-12-14]. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2006.00042.x. ISSN 0197-9183. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1747-7379.2006.00042.x>

DE HAAS, Hein a Simona VEZZOLI. 2010. *Time to Temper the Faith: Comparing the Migration and Development Experiences of Mexico and Morocco*. Migration Policy Institute [online]. [cit. 2015-11-14]. Dostupné z:

<http://www.migrationpolicy.org/article/time-temper-faith-comparing-migration-and-development-experiences-mexico-and-morocco>

DE HAAS, Hein. 2005. *Morocco's migration transition: Trends, determinants and future scenarios* [online]. MDR Working Paper No. 3. the Netherlands: Radboud University Nijmegen. [cit. 2015-12-12]. Dostupné z: <http://www.heindehaas.com/Publications/De%20Haas%202005%20%28MDR%203%20-%20No%2009%29%20Morocco's%20Migration%20Transition%20-%20Trends,%20Determinants%20and%20Future%20Scenarios.pdf>

DE HAAS, Hein. 2014. *Morocco: Setting the Stage for Becoming a Migration Transition Country?* Migration Policy Institute [online]. [cit. 2015-12-13]. Dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/article/morocco-setting-stage-becoming-migration-transition-country>

DRBOHLAV, Dušan a Zdeněk UHEREK. 2007. *Reflexe migračních teorií*. Geografie – Sborník České geografické společnosti [online]. Vol. 112, No. 2. [cit. 2015-09-21]. Dostupné z: <https://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf>

Ekonomická informácia o teritóriu: Marocké kráľovstvo [online]. [cit. 2015-09-30]. Veľvyslanectvo Slovenskej republiky v Madride. Dostupné z: http://www.mzv.sk/documents/10182/620840/150115_EIT_Maroko.pdf

ELRICK, Jennifer, Tanja El-Cherkeh, Gunnar Geyer, Rainer Münz, Antje Scheidler a Jan Schneider. 2009. *Country profile: Morocco*. Focus Migration [online]. (16) [cit. 2015-12-21]. Dostupné z: http://focus-migration.hwwi.de/typo3_upload/groups/3/focus_Migration_Publikationen/Laenderprofile/CP_16_Morocco.pdf

GARETT, Amanda. 2008. *Remittances: Morocco's "Resource Curse"* [online]. [cit. 2015-12-14]. Dostupné z: <http://scholar.harvard.edu/files/agarrett/files/Morocco.pdf?m=1360070571>

HAMDOUCH, Bachir. 2008. *Marocains Résidant à l'Etranger L'utilisation des Transferts* [online]. [cit. 2015-10-23]. Fondation Hassan II pour les Marocains Résidant

- à l'Etranger. ISBN 2007/3469. Dostupné z:
http://www.fh2mre.ma/telechargement/publications/utilisation_des_transferts.pdf
- HENDL, Jan. 2004. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Vyd. 1. Praha: Portál, 583 s. ISBN 8071788201.
- HINDLS, Richard. 2007. *Statistika pro ekonomy*. 8. vyd. Praha: Professional Publishing, 415 s. ISBN 9788086946436.
- HODSON, Randy a Teresa A SULLIVAN. 2012. *The social organization of work* [online]. [cit. 2015-10-14]. 5th ed. Australia, Belmont, Calif.: Wadsworth, xxv, 498 p. ISBN 111130095x. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=tfJCCU6k-4AC&printsec=frontcover&hl=sk>
- IDRISSI ZOUGGARI, Nizar. 2014. *Les dons octroyés au Maroc sont-ils vraiment des aides ? Telquel* [online]. [cit. 2015-12-16]. Dostupné z:
http://telquel.ma/2014/08/28/dons-octroyes-maroc-aides_1414587
- INSEE. 2005. *SITUATION SUR LE MARCHÉ DU TRAVAIL: Activité Chômage Quels emplois ? Mobilité professionnelle et sociale* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z:
http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/ref/immfra05g.PDF
- INSEE. 2012a. *Fiches thématiques: Éducation et maîtrise de la langue* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z:
http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/ref/IMMFRA12_i_Flot3_edu.pdf
- INSEE. 2012b. *Répartition des immigrés par pays de naissance en 2012* [online]. [cit. 2015-11-15]. Dostupné z:
http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?ref_id=immigrespaysnais
- INSEE. 2015. *Fiches thématiques: Population* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z:
http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/FPORSOC15j_FTLo2pop.pdf
- JURČOVÁ, Danuša. 2005. *Slovník demografických pojmů* [online]. [cit. 2015-10-14]. 1. vyd. Bratislava: Infostat, 71 s. Akty. ISBN 80-856-5940-9. Dostupné z:
http://www.infostat.sk/vdc/pdf/slovník_2verdd.pdf

JUREČKA, Václav. 2010. *Makroekonomie*. 1. vyd. Praha: Grada, 332 s. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-3258-9.

KALENDA, Jan. 2010. *Světový systém a mezinárodní migrace: konceptualizace vzájemných vztahů* [online]. [cit. 2015-09-11]. Katedra sociologie a andragogiky FF UP. Olomouc: Sociológia 42, č.4. ISSN 1336-8613. Dostupné z: <https://www.sav.sk/journals/uploads/05130957Kalenda%20OK.pdf>

KING, Russel. 2012. *Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer* [online]. [cit. 2015-09-14]. Malmö: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM). ISSN 1650-5743. Dostupné z: <https://www.mah.se/upload/Forskningscentrum/MIM/WB/WB%203.12.pdf>

LEE, Everett S. 1966. *A Theory of Migration* [online]. *Demography*, Vol. 3, No. 1. (1966), pp. 47-57. 2007 [online]. [cit. 2015-10-15]. Dostupné z: <http://www.students.uni-mainz.de/jkissel/Skripte/Lee.pdf>

LOCHERY, Tom. 2008. *Development in Morocco: Re-examining the Effect of Remittance Flows* [online]. [cit. 2015-11-01]. Dostupné z: http://digitalcollections.sit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1574&context=isp_collection

MANSOUR, Samia a Vincent CASTEL. 2015. *Maroc* [online]. Perspectives économiques en Afrique. [cit. 2015-10-12]. Dostupné z: http://www.africaneconomicoutlook.org/fileadmin/uploads/aeo/2015/CN_data/Cn_Long_FR/Maroc_2015.pdf

MAREK, Luboš. 2005. *Statistika pro ekonomy: aplikace*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 423 s. ISBN 8086419681.

Maroko. 2015. *Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled* [online]. [cit. 2015-09-30]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/maroko-zakladni-charakteristika-teritoria-18802.html>

MASSEY, Douglas S., Joaquin ARANGO, Adela PELLEGRINO, Ali KOUAOUICI a J. Edward TAYLOR. 1993. *Theories of International Migration: A Review and Appraisal* [online]. *Population and Development Review*, Vol. 19, No. 3 (Sep., 1993), pp. 431-466 Population Council [cit. 2015-12-15]. Dostupné z:

http://www2.dse.unibo.it/ardeni/papers_development/Massey.pdf

MCCANN, Gerard, Stephen MCCLOSKEY. 2011. *Od lokálneho ku globálnemu: kľúčové problémy rozvojových štúdií* [online]. [cit. 2015-10-12]. Vyd. 1. Preklad Ladislav Kubiš. Bratislava: Nadácia Pontis, 226 s. ISBN 9788096822935. Dostupné z: <http://www.nadaciapontis.sk/data/education/10/file/od-lokalneho-ku-globalnemu-g-mccann-s-mccloskey.pdf>

Minimum Wages in France with effect from 01-01-2015 to 31-12-2015. 2015.

WageIndicator [online]. [cit. 2015-12-12]. Dostupné z:

<http://www.wageindicator.org/main/salary/minimum-wage/france>

MOHAMMED, Bensaïd a AOMAR. 2008. *Impact social des transferts de fonds des marocains résidant à l'étranger : Une revue de littérature* [online]. New York: United Nations Children's Fund (UNICEF) [cit. 2015-12-14]. Dostupné z:

http://www.unicef.org/socialpolicy/files/Morocco__Impact_social_des_transferts_de_fonds.pdf

Morocco: Foreign investment. 2015. *Santander: TradePortal* [online]. [cit. 2015-11-16]. Dostupné z: <https://en.santandertrade.com/establish-overseas/morocco/foreign-investment>

Morocco: *The minimum wage is increased*. 2014 [online]. The Economist. [cit. 2015-10-26]. Dostupné z: <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1101794494>

MPC – Migration profile. 2013. *Morocco* [online]. Migration Policy Centre [online]. [cit. 2015-12-14]. Dostupné z:

http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Morocco.pdf

PARISI-CAPONE, Elisa a Bart OOSTERVELD. 2014. *Announcement: Moody's: Morocco's creditworthiness constrained by competitiveness challenges, but supported*

by reform efforts. Moody' s investors service [online]. [cit. 2015-12-15]. Dostupné z: https://www.moody.com/research/Moodys-Moroccos-creditworthiness-constrained-by-competitiveness-challenges-but-supported-by--PR_294824

PROCHÁZKOVÁ ILINITCHI, Cristina. 2010. *Vybrané teorie migrace a jejich význam při vytváření migračních politik* [online]. [cit. 2015-12-14]. Praha: Acta oeconomica Pragensia: Vědecký sborník Vysoké školy ekonomické v Praze. Vysoká škola ekonomická. ISSN 05723043 Dostupné z: <https://www.vse.cz/polek/download.php?jnl=aop&pdf=319.pdf>

RATHA, Dilip. Sanket MOHAPATRA, Caglar ÖZDEN, Sonia PLAZA, William SHAW a Abebe SHIMELES. 2011. *Leveraging migration for Africa: remittances, skills, and investments* [online]. [cit. 2015-09-14]. Washington, D.C.: World Bank, xix, 212 p. eISBN: 978-0-8213-8718- 4 Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/EXTDECPROSPECTS/Resources/476882-1157133580628/AfricaStudyEntireBook.pdf>

RATHA, Dilip, Supriyo DE, Ervin DERVISEVIC, Sonia PLAZA, , Kirsten SCHUETTLER, William SHAW, Hanspeter WYSS, Soonhwa Yi a Seyed Reza YOUSEFI. 2015. *Migration and Remittances : Recent Developments and Outlook: Special Topic: Financing for Development* [online]. [cit. 2015-10-12]. The world bank. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1288990760745/MigrationandDevelopmentBrief24.pdf>

Sending money from FRANCE to MOROCCO. 2015. Remittance Prices Worldwide [online]. [cit.2015-09-13]. Dostupné z: <https://remittanceprices.worldbank.org/en/corridor/France/Morocco>

Slovník finančných pojmov: *Sekuritizácia* [online]. [cit. 2015-10-31]. Dostupné z: <https://totalmoney.sk/slovník/S/sekuritizacia/>

STOJANOV, Robert, Wadim STRIELKOWSKI a Dušan DRBOHLAV. 2011. *Pracovní migrace a remitence: současné trendy v době ekonomické krize* [online]. [cit. 2015-10-31]. Geografie, 116, č. 4, s. 375–400. Dostupné z:

http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/2012/01/g11-4-Istojanov_striekowski_drbohlov.pdf

SYROVÁTKA, M. 2008. *Jak (ne)měřit kvalitu života. Kritické pohledy na index lidského rozvoje*. In: *Mezinárodní vztahy*. 2008, roč. 41, č. 1, s. 9-37 [online]. [cit. 2015-10-12]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/286/292>

ŠTEFANČÍK, Radoslav. 2010. *Ekonomické a sociálne príčiny medzinárodnej migrácie v teoretickej reflexii*. In: *Slovenská politologická revue* [online]. [cit. 2015-08-03]. ISSN 1335-9096. Dostupné z: <http://www.akademickyrepozitar.sk/sk/repozitar/ekonomicke-a-socialne-priciny-medzinarodnej-migracie-v-teoretickej-reflexii.pdf>

Tableau de bord des indicateurs macro-économiques. 2015. [online]. [cit. 2015-09-30]. Dostupné z: http://www.finances.gov.ma/Docs/2015/DEPF/Tableau_bord_macro-economique_05_2015.pdf

Technology and remittance transfers: the (slow) revolution. *The Guardian* [online]. [cit. 2015-10-15]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/visa-partner-zone/2014/dec/15/technology-and-remittance-transfers-the-slow-revolution>

The Cost of Sending Remittances: June 2015 Data. 2015. *The World Bank* [online]. [cit. 2015-12-15]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/topic/paymentsystemsremittances/publication/cost-sending-remittances-june-2015-data>

The World Bank: *Morocco* . 2014 [online]. [cit. 2015-11-18]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/country/morocco>

The World Bank: *Data*. 2015 [online]. [cit. 2015-10-09]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/>

TimesofMoney . 2015[online]. [cit. 2015-09-07]. Dostupné z: <https://www.timesofmoney.com/TOM/link-up.html>

UNDP. *United Nations Development Programme: Human development reports* [online]. [cit. 2015-12-22]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en>

UNDP. 2014. *Explanatory note on the 2014 Human Development Report composite indices*. Morocco [online]. [cit. 2015-10-29]. Dostupné z:
http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/MAR.pdf

UNDP. 2015. *Human Development Index (HDI)* [online]. [cit. 2015-10-29]. Dostupné z:
<http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>

UNPD. 2013. *The number of international migrants worldwide reaches 232 million* [online]. In: Department of Economic and Social Affairs. United Nations Population Division [cit. 2015-12-15]. Dostupné z:
http://esa.un.org/unmigration/documents/the_number_of_international_migrants.pdf

VANĚČKOVÁ, Anna. 2009. *Komise pro udržitelný rozvoj (CSD): Migrace* [online]. Praha: Model OSN – XV. ročník (2009/2010) : 8 [cit. 2015-09-15]. Dostupné z:
<http://www.studentsummit.cz/wp-content/uploads/2015/11/PSS-Migrace-CSD1.pdf>

ZIKA, Jan. 2007. *Remittances: the service provider perspective* [online]. Prague: Institute of Economics Studies [cit. 2015-11-18]. Dostupné z: <http://janzika.com/en/wp-content/uploads/2007/04/remittances.pdf>

ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK

EÚ	Európska únia
EUR	Euro
FDI.....	Priame zahraničné investície
HDI	Index ľudského rozvoja
HDP	Hrubý domáci produkt
INSEE	Štátny ústav štatistiky a ekonomického výskumu
IOM.....	Medzinárodná organizácia pre migráciu
MAD	Marocký dinár
MMF	Medzinárodný menový fond
MPC.....	Migračné politické centrum
ODA.....	Oficiálna rozvojová pomoc
OSN	Organizácia spojených národov
PPP.....	Parita kúpnej sily
UNDP.....	Rozvojový program Organizácie spojených národov
UNESCO .	Organizácia Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru
UNPD.....	Populačná divízia Organizácie spojených národov
USD	Americký dolár

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka 1: Vybrané teórie migrácie	14
Tabuľka 2: Schéma typov remitencií.....	23
Tabuľka 3: Evolúcia úrovne vzdelania marockých emigrantov (v %)	33
Tabuľka 4: Príjem remitencií v Maroku podľa zdrojových krajín v miliónoch MDH za rok 2013	37
Tabuľka 5: Kanály využívané na prevod remitencií do Maroka za rok 2005	38
Tabuľka 6: Podiel transferovaného príjmu marockými migrantmi a marockými migrantmi žijúcimi vo Francúzsku za rok 2005 a 1998.....	42
Tabuľka 7: Využívanie remitencií v Maroku za rok 2005	43
Tabuľka 8: Využívanie remitencií zasielaných Maročanmi z Francúzska za rok 2005 .	43
Tabuľka 9: Vývoj ukazovateľov HDI v Maroku	45
Tabuľka 10: Korelácia medzi HDI a remitenciami zaslanými Maročanmi z Francúzska	47

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obrázok 1: Push-pull model podľa Leeho	15
--	----

ZOZNAM GRAFOV

Graf 1: Imigranti vo Francúzsku podľa oblasti pôvodu za rok 2012.....	31
Graf 2: Imigranti vo Francúzsku podľa krajiny pôvodu v % za rok 2012.....	32
Graf 3: Najväčší príjemcovia remitencií v Afrike za rok 2013 (v miliardách USD).....	34
Graf 4: Podiel remitencií na HDP v afrických krajinách za rok 2013 (v %).....	35
Graf 5: Percentuálny podiel remitencií na HDP Maroka.....	36
Graf 6: Vývoj remitencií, ODA a FDI v Maroku čase v mld. USD	39
Graf 7: Závislosť medzi remitenciami a indexom ľudského rozvoja v Maroku	46

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha č. 1 : Zdrojové dáta ku grafu vývoja remitencií, oficiálnej rozvojovej pomoci a priamych zahraničných investícií

Príloha č. 2 : Vývoj podielu remitencií na HDP v Maroku

Príloha č. 3 : Podkladové údaje ku grafu závislosti medzi remitenciami a HDI

PRÍLOHY

Príloha č. 1 : Zdrojové dáta ku grafu vývoja remitencií, oficiálnej rozvojovej pomoci a priamych zahraničných investícií

Rok	Remitencie (v USD)	ODA (v USD)	FDI (v USD)
1990	2006347290	1241090000	165122978
1991	1990340576	1532670000	317462141
1992	2170446289	953600000	422470462
1993	1959089111	780000000	491466065
1994	1827395508	683520000	550924374
1995	1969500610	500560000	92386208
1996	2165473633	649590000	76412286
1997	1893334473	471500000	3568764
1998	2010741821	531140000	11869540
1999	1938309570	679600000	2651865
2000	2161018799	434410000	220739724
2001	3260920166	481700000	143838237
2002	2877152588	352570000	79160964
2003	3613916504	572750000	2312682907
2004	4220835938	770030000	787053819
2005	4589226820	732320000	1670609689
2006	5451371055	1102180000	2460787164
2007	6730472441	1221320000	2825801376
2008	6894287729	1451180000	2466288357
2009	6269117561	1047210000	1970323920
2010	6422542514	992540000	1240626688
2011	7256310892	1455670000	2521362081
2012	6507905288	1480360000	2841954371
2013	6881699960	1966140000	3360909924

Zdroj: vlastné spracovanie podľa databázy Svetovej banky (<http://data.worldbank.org/>)

Príloha č. 2 : Vývoj podielu remitencií na HDP v Maroku

Rok	Remitencie v % HDP
2003	7,3
2004	7,4
2005	7,7
2006	8,3
2007	8,9
2008	7,8
2009	6,9
2010	7,1
2011	7,3
2012	6,8
2013	6,6

Zdroj: vlastné spracovanie podľa databázy Svetovej banky (<http://data.worldbank.org/>)

Príloha č. 3 : Podkladové údaje ku grafu závislostí medzi remitenciami a HDI

HDI	Remitencie (v miliónoch MAD)
0,569	16 961
0,575	20 655
0,582	23 353
0,588	21 058
0,594	20 228
0,603	22 314
0,612	23 680
0,614	21 610
0,617	21 443

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z platobných rovnováh Maroka a UNDP (<http://hdr.undp.org/en>,
<http://www.finances.gov.ma>)